

Çağdaş Göçmen Dinlerdeki* Değişimler ve Dünya Çapında Etkileri**

Feggang YANG/Helen Rose EBAUGH***

Çev: İhsan ÇAPCIOĞLU****

GİRİŞ

A. B. D’de göçmen dini topluluklar köklü değişimlere maruz kalmaktadır. Çağdaş göçmen dinlerde görülen değişimler üç aşamada değerlendirilebilir: 1) Örgütlenme şekli ve ritüellerde cemaatçi yapıyı benimseme, 2) Teolojik temellere dönüş ve 3) Diğer halkları da içine almak için geleneksel etik ve dini değerlerin sınırlarını genişletme. Bu değişimler, din sosyolojisinde sekülerizm teorilerini çürüten “yeni paradigma”yı desteklemektedir: İç ve dış dini çoğulculuk, dinin zayıflamasına yol açmak yerine, dinleri güçlendiren ve yeniden canlandıran teolojik ve kurumsal değişiklikleri teşvik etmektedir. Ayrıca, bu değişiklikler, sadece Amerikanlaşma olarak değerlendirilemez. Aksine, bunlar global dini sistemler açısından ulusal

* Bu makalede geçen “göçmen din (ler)” ifadesiyle, Dünyanın dört bir tarafından göç yoluyla Amerika’ya gelen farklı etnik ve ulusal kökene sahip insanların dinleri kastedilmektedir. (ç. n. .)

** “Transformations in New Immigrant Religions and Their Global Implications.” *American Sociological Review*, 66 (2001), s. 269-288.

*** Feggang YANG, Southern Maine Üniversitesinde sosyoloji yardımcı doçentidir. Araştırmaları göç ve din konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. *Chinese Christians in America: Conversion, Assimilation and Adhesive Identities* (Pennsylvania State University Press, 1999) adlı eserine ilaveten, *Journal for the Scientific Study for Religion, Sociology*

sınırları aşan ve çağdaş Amerikalı göçmenlerin sahip olduğu maddi ve kurumsal kaynaklar tarafından desteklenen anlamlara sahiptir.

Göç uzmanları, son kırk yıl içerisinde gelen yeni göçmenlerin Amerikan toplumunu daha önceki göçmen dalgalarında olduğu gibi aynı hız ve yöntemle asimile edemeyeceğini tartışmaya devam etmektedirler. (Alba ve Nee 1997; Barkan, Vecoli ve Zung 1995; Conzen at al. 1992; Gans 1992; Glazer 1993; Kazal 1995; Morawska 1990; Perlman ve Waldinger 1997; Portes ve Zhau 1993; Rumbaut 1997). Bu tartışma, göç ve milliyet kanununda 1965 yılında yapılan düzenlemelerden beri Avrupalılardan çok daha fazla sayıda göç eden Asya ve Latin Amerikalılarla, yeni göçmenlerin değişen irki/etnik özellikleri tarafından bir dereceye kadar renklendirilmiştir. Tarihsel olarak dini kurumlar, göçmen grupların yeni çevrelerde etno-dini kimliklerini yeniden üretmek ve zor, çoğunlukla da tehditkar bir çevrede varolma mücadelelerine uyum sağlamak için kullandıkları en önemli kaynaklar arasındadır. (Alexander 1987; Bondar 1985; Dolan 1975, 1985; Herberg 1960; Park ve Miller 1921; Pozzetta 1991; Smith 1978; Thomas ve Znaniecki 1918-1920; Wind ve Lewis 1994). Eski göçmenlerin yaşantısında dinin ve dini kurumların rolü iyi tespit edilmiş olmasına rağmen yeni göçerler arasında dini faktörlere bilimsel anlamda çok az ilgi gösterilmiştir.¹ Bu alandaki boşluk bunun kanıtıdır. Örneğin, *Immigrat America* (Göç-

of Religion, the Amerasia Journal ve Journal of Asian American Studies'te yayınlanmış makaleleri vardır. Şu sıralar, Çinli Hıristiyanların okyanus ötesi bağlantıları üzerine bir kitap yazmaktadır. Ayrıca, Yang, Hıristiyanlığın Çin toplumunda maruz kaldığı sosyal değişimler konusunda hazırlanan bir alan araştırmasının da danışmanlığını yürütmektedir.

Helen Rose EBAUGH, Houston Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü ve aynı üniversitenin Göç Araştırmaları Merkezi üyesidir. Çağdaş göçmenlerin Amerikan toplumuna uyum sağlamasında dinin oynadığı roller ile ilgili birkaç çalışmanın ön hazırlıklarını bitirmek üzeredir. Janet Saltzman Chafetz ile birlikte kaleme aldıkları *Religion and Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations* (AltaMira, 2000) adlı çalışmanın yanı sıra, *Social Forces*, *Sociology of Religion* ve *The Journal for the Scientific Study of Religion*'da yine J. S. Chafetz ile çok sayıda ortak makalesi yayınlamıştır. H. R. Ebaugh'un son çalışması, göçmenlerin kurduğu dini teşkilatların ulusal arası bağlantıları üzerinedir.

*** *Ars. Gör.*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı. (icapcioglu@hotmail.com)

1 Çağdaş göç araştırmalarında dinin ihmal edilmesinin birkaç nedeni vardır. (Kivisto 1992; Warner 1998). Birincisi, göç araştırmacıları, genellikle, seçim bürosu, göç ve yurttaşlık hizmeti ve iş istatistikleri bürosu gibi hükümet bürolarından elde edilen araştırma bulgularını kullanmaktadırlar-bu bürolar, din hakkında sorular sorulmasına izin vermez-

men Amerika) 'da (Portes ve Rumbaut 1990), hemen hemen hiç dinden bahsedilmez. Handbook of International Migration: The American Experience (Uluslar arası Göç El Kitabı: Amerikan Tecrübesi)'in (Hirschman, Kasinitz ve De Wind 1999) indeksinde ise, dine yer verilmemiştir. Çeşitli etnik ve dini grupları içine alan birkaç yeni araştırma projesi, yeni göçmen grupların iskanında dini kurumların merkeziliğinin devam ettiğini gösteren veriler sunmaktadır (Örneğin, Ebaugh ve Chafetz 2000; Warner ve Wittner 1998).

Bununla birlikte, büyük oranda Yahudi-Hıristiyan Avrupa'dan gelen eski göçmenlerle karşılaştırıldığında büyük bölümü Asya'dan olan yeni göçmenler, İslam, Hinduizm, Budizm ve diğer dinleri, Güney ve Orta Amerika ile bazı Asya ülkelerinden gelen göçmenler ise, Katolisizm ve Protestanizm'in muhtelif şekillerini ithal ettiler. Bu yeni göçmenlerin "eski"lerine nazaran nasıl "yeni" oldukları tartışması bir tarafa, din ve yeni göçmenler hakkında sınırlı fakat gittikçe artan literatür, gerek Yahudi-Hıristiyan ve gerekse diğer geleneklerde dinin, hem üyelerinin asimile olmasını önleyen, hem de kimliklerini koruyan ikili rolünü oynamaya devam ettiğini göstermektedir. (Kim ve Hurh 1993; Min 1992; Numrich 1996; Warner ve Wittner 1998; Williams 1988; F. Yang 1999a) Çağdaş göç çalışmalarında, din ve sosyal değişimler sorusu henüz cevaplandırılmamış önemli bir sorudur: Yeni göçmen dini toplulukların gerçekleştirmek zorunda oldukları kurumsal değişiklikler nelerdir?

Dini değişimler sorunu, çağdaş göç çalışmalarıyla birlikte, dini sekülerleşme ve küreselleşme tartışmalarında da ciddi teorik soruları gündeme getirmektedir. Din sosyolojisinde "eski paradigma"-dini sekülerleşmenin modernleşme ve çoğulculukla ilişkili olduğu-dinin gerilemediğini aksine gerçekte çoğulcu Amerikan toplumunda gittikçe değer kazandığını gösteren bilim adamlarından gelen ciddi meydan okumalarla karşı karşıyadır. (Finke ve Stark 1992; Shibley 1996; Stark 1999; Warner 1993). Yeni göçmenlerin ço-

ler. Diğer ulusal araştırmalar (Örneğin, Ulusal Kanaat Araştırma Merkezi Genel Sosyal Araştırması) ise, kapsamlı analizler yapmayı mümkün kılaçak, Vietnamlı Budistler ya da Arjantinli Evangelistler gibi, yeterli sayıda küçük dini gruba ulaşamamıştır. İkincisi, çoğunlukla üyeler kendi dini ve/veya etnik grubu üzerinde araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca, çeşitli dinlere ilgi duyan çok sayıda göçmen sosyal bilimciye henüz sahip değildir. Üçüncüsü, yine çoğunlukla dini, üçüncü dünya ülkelerini kolonileştirmek amacıyla politikacı ve iş adamlarıyla işbirliği içerisinde çalışan Hıristiyan misyonerlerin çıkarları doğrultusunda kullanan etnik araştırmalar bölümlerindeki Asyalı, İspanyol ve Afrikalı bilim adamları arasında dine sıcak bakmayan kişiler vardır. (Yoo 1996).

ğunluğunun dindar olması, günümüz Amerika’ında dinin güçlenmesine katkıda bulunan faktörlerden biridir. (Ebaugh ve Chafetz 2000a; Warner ve Wittner 1998). Bu, Avrupa’dan ilk göçmen dalgasının geldiği yıllarda bu toplumda görülen bir yöneliştir. Ayrıca, bulgularımız iç ve dış çoğulculuğun dinin gerilemesine yol açmadığını, aksine, dinleri güçlendiren ve yeniden canlandıran kurumsal ve teolojik değişimleri artırdığını göstermektedir.

Göç ve iskan sırasında göçmenler genellikle geleneksel dini kurumlarını yeni vatanlarına taşırlar. ”Eski” ve ”yeni” göçmenler önceki vatanlarında olduğu gibi dini yapıları basit bir tarzda yeniden oluşturmaktan ziyade, dinlerini göç ettikleri ülkenin sosyal şartlarına uygun hale getirirler. Bu bir değişim sürecidir. Böylece, çağdaş Amerika’da dinlerin değişimine katkıda bulunan üç süreç tespit etmekteyiz: (1) örgütlenme şekli ve ritüellerde cemaatçi yapıyı benimseme, (2) teolojik temellere dönüş ve (3) diğer halkları da içine almak için geleneksel sınırları genişletme.² Çeşitli dinlerin ve etnik dini grupların maruz kaldığı bu süreçler, sekülerizasyon teorilerine topyekün meydan okumaktadır: Göçmenler arasında ne dinin fonksiyonları, ne de öneminde bir azalma vardır. Aynı şekilde, bu süreçler, göçmen dinlerin Amerikan toplumuna uyarlanmaları bağlamında bir Amerikanlaştırma süreci olarak görülebilir. Bununla birlikte söz konusu dini uyarlamalar asimilasyon ötesi öneme sahiptir ve onların küresel anlamları ve ulusal sınırları aşan etkileri vardır.

ARAŞTIRMADA İZLENEN YÖNTEM

Birleşik Devletlerde üyelerinin tamamı ya da büyük çoğunluğu ”yeni göçmenler”, yani 1960’lı yılların ortalarından itibaren gelenlerden oluşan ve her geçen gün sayıları hızla artan dini kurumlar üzerine yoğunlaştık. Göçmenler kilise evler, kutsal araştırma grupları, yerli tapınaklar ve kardeşlik festivallerinden oluşan binlerce gayr-ı resmi ibadet yerlerinin yanın-

2 Bu üç süreci tanımlamak için alternatif terimler düşündük. Örneğin, onlar, kurumsal isomorfizm ya da aynı noktaya yaklaşma olarak adlandırılabilir. Fakat, isomorfizm veya aynı noktaya yaklaşma kurumsal yapı ve yöntemin somut bir modelini ortaya çıkarmaz. İkinci süreç, fundamantalizmle bazı ortak özelliklere sahip olmakla birlikte, pek çok önemli noktada ondan ayrılır. Teolojik anlamlardan veya ideolojik karışıklıklardan kaçınmak için sonu ”ism” ile biten herhangi bir kelime kullanmadık. Bununla birlikte, bu henüz sonuçlanmamış süreçlere ışık tutabilmek amacıyla cemaatleşme, geleneğe dönme (Pristinization) ve evrenselleşme kavramlarını kullandık.

da kendilerine ait pek çok ibadet yeri yaptılar ve katıldıkları cemaatlerin mevcut demografik yapısını değiştirdiler. Birleşik Devletlerde en son tahminlere göre, İspanyolca ayinlerin yapıldığı 3500'den fazla katolik mahallesi, çoğunluğu pentekostal ya da evangelist kiliselerine mensup ve birçok mezhep dışından 7000 ispanyol/latin kökenli protestan cemaati vardır. 1988 yılında, en son rakamlara göre, 2018 Kore-Amerikan kilisesi, 1994'te ise, yaklaşık 700 Çin-Amerikan Protestan kilisesi bulunuyordu. 1900'lerin başında 1000-1200 arasında cami ve islam merkezinin yanında, 1500 ile 2000 arasında Budist tapınağı ve meditasyon merkezi ayrıca, 400'den fazla Hindu tapınağı mevcuttu. (Warner 1998).³ Amerikan tarihinin daha önceki dönemlerinin aksine günümüzde birçok yerde müslüman camileri, hindu ve budist tapınakları, sih ibadethaneleri ve muhtelif etnik tapınaklar kilise çanlarıyla yan yana varlığını sürdürmektedir. Amerikan toplumunda hıristiyanlık dışı dini kuruluşların artan sayılarına rağmen, yeni göçmenlerin büyük çoğunluğu hıristiyandır. Göçmenlerin dini kabulleri hakkında elimizde kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, onların ulusal kimlikleri, kendi ülkelerindeki dinleri ve Amerika'da kilise üyeliğinin değişen demografik yapısına dair bilgilerimiz, yeni göçmenlerin büyük çoğunluğunun Hıristiyan olduğunu göstermektedir. Meksika, Portoriko, Dominik Cumhuriyeti, Küba, Haiti, El Salvador ve Guetamala'dan gelenlerin çoğu Hıristiyan'dır. Asya kökenli en büyük ikinci grup olan Filipinlilerin de büyük bölümü Hıristiyan'dır. Hıristiyanlık Kore, Vietnam ve Hindistan'da bir azınlık dini olduğu halde bu ülkelerden gelen Hıristiyanlar seçkin kişilerdir. (Chai 1998; Hurh ve Kim 1990; Warner 2000). Göçmenler Amerika'da yeniden Hıristiyanlaşmaktan ziyade, Amerikan Hıristiyanlığını Avrupalılaştırdılar. (Busto 1996; Maffy Kipp 1997; Warner 1998; F. Yang 1999a). Dahası, Maffy-Kipp (1997) 'in iddia ettiği gibi, "Asyalıların Hıristiyan ve Latinlerin Protestan olma hızı, bizi gizemli doğu ile karşılaşan ve onu yenen "batılı" bir gelenek olarak Hıristiyanlık kavramını yeniden düşünmeye zorlamaktadır." (s. 127). Bundan dolayı, son 30 yıl içerisinde göçmenler sadece "yeni ve yabancı" birçok dini Amerika'ya getirmekle kalmamışlar aynı zamanda Amerikan Hıristiyanlığının çehresini de değiştirmişlerdir.

3 Yeni göçmenlerin dini kuruluşlarının yanı sıra üyelerinin sayılarını tam olarak tespit etmenin zorlukları hakkında bkz. Numrich (2000)

Bu araştırmada kullandığımız bilgiler büyük oranda Houston Teksas'ta yürütülen Din, milliyet ve Yeni Göçmenler Araştırma Projesi (RENIR) 'den alınmıştır. Etnografik saha araştırması, Houston merkezde 13 göçmen dini kuruluş üzerinde 1997 bahar ile 1998 yaz ayları arasında bir araştırmacılar grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Her aşamada karşılaştırılabilir veriler elde etmek amacıyla yaygın gözlem tutanakları ve mülakat kayıtları kullanılmıştır (bunlar istenildiği zaman yazarlardan temin edilebilir⁴). Mülakatlar kilise mensubu ve kilise dışından dini liderler, yeni göçmenler, yerleşik sakinler ve gençlerle yapılmıştır. Katılanların yaşları, Birleşik Devletlerde ikamet süreleri, cemaate üyelik süresi, cinsiyet, sosyal sınıf ve cemaatin hizmetlerine ve faaliyetlerine katılma derecesine yer verilmiştir. Örnekleme aldığımız 13 cemaat içerisinde; bir Rum Ortodoks Kilisesi; bir Hindu tapınağı; (üyelerinin büyük çoğunluğu Pakistanlı olan) bir Zerdüştlük merkezi; (biri Vietnamlı diğeri Çinli) iki Budist tapınağı; (üyelerinin çoğunluğu Hindistan ve Pakistanlı) bir Müslüman camii; (biri büyük çoğunluğu Meksikalı, diğeri resmi olarak kurumlaşmış yedi ulusal gruptan oluşan) iki roma Katolik kilisesi ve (biri kırk dokuz ayrı milletten oluşan, biri Arjantinlilerin, biri Meksikalıların ağırlıkta olduğu, biri bütünüyle Korelilerden kurulu ve diğeri tamamına yakını Çinli) beş Protestan kilisesi vardır. Ayrıca yazarlardan yaşça büyük olanı Washington Çin Hıristiyan Kilisesinde birkaç yıl araştırmalar yapmış, Çin Budist tapınağına ve diğer metropol bölgelerdeki Hıristiyan kiliselerine gözlemci olarak katılmıştır. Bu veri kaynaklarının yanı sıra, ülkenin ve dünyanın değişik yerlerinde göçmen dinler üzerine basılmış çalışmaları bulunan bilim adamlarının ulaştığı sonuçlardan da yararlanılmıştır.

ÇAĞDAŞ GÖÇMENLER: MARJİNALLER VE MERKEZDEKİLER

Birleşik Devletlerde göçmenler birkaç açıdan marjinalleşmiştir: marjinalliğin bazı şekilleri bütün göçmenler arasında yaygındır. Diğerleri ise, 1960 sonrası göçmenlerin ayırt edici özelliğidir. Öncelikle göçmenler

4 Metodolojinin bütünü hakkında bkz. Ebaugh ve Chafetz (2000a). Büyük oranda kasetlere kaydedilen mülakatlar araştırma takımının üyeleri (yazarlar da dahil) tarafından gerçekleştirilmiştir.

ana vatanlarına ve geleneklerine göre azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bazı durumlarda dini ve kültürel sistemlerinin ritüel ve organizasyon merkezinden uzaklaşmışlardır. (Ebaugh ve Chafetz 2000a; Sarna 1998; Yang ve Ebaugh yakında çıkacak). İkincisi, göçmenler misafir ülkenin kültürel sistemi karşısında misafir, yabancı, yeni gelen ve hatta bazen davetsiz misafir olarak görülmüşlerdir Üçüncüsü, Birleşik Devletlerde çağdaş göçmenlerin bir bölümü (Afrikalılar, Asyalılar, Mestizo ispanyollar) ırklar hiyerarşisi üzerine kurulu Amerikan toplumunda ırki azınlık durumundadır (Foner 1987; Omi ve Winant 1994). Dördüncüsü, birçok yeni göçmen büyük çoğunluğu Hıristiyan olan Amerikan toplumuna alışılmadık ve çoğu zaman yabancı gelen dinleriyle birlikte gelmiştir. (Örneğin, Budizm, Hinduizm, İslam, Sihizm, Yoruba). Beşincisi, göçmenler Amerika'da sadece ırki ve dini azınlık durumuna düşmemişler, aynı zamanda onların geldikleri ülkeler de (üçüncü dünya ülkeleri) genellikle Modern Dünya Sisteminin dışında kalmıştır. (Wallerstein 1979). Ayrıca, bu ülkeler, sömürgecilik ve sömürge sonrası iç savaşlar, siyasi belirsizlik, ekonomik krizler, insani felaketler ve yetişmiş insanların "beyin göçü" ile kaybetmenin sıkıntısını fazlasıyla çekmiştir. Bu ülkelerde modernleşme süreci, kendilerinin başlatıp sürdürmediği, bilakis gelişmiş ülkeler tarafından onlara dayatılan ve çoğunlukla batılılaşma ya da amerikanlaşma ile eşanlamlı veya kısmen aynı anlama gelen bir süreçtir. Özetle, sosyal, siyasi, ekonomik, dini ve kültürel marjinalleşme her geçen gün buralarda yaşayan halkların tecrübesinin bir parçası olmaktadır. Ayrıca, ırki ve dini marjinalleşme Amerika'ya gelen göçmenlerin yaşamına başka bir sıkıntı eklemektedir.

Diğer taraftan Birleşik Devletlere gelen göçmenler modern dünya sisteminin cazibe merkezine gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşından beri Amerika, eşsiz maddi zenginliği, ileri teknolojisi, gelişmiş sosyal kurumları, askeri gücü ve uluslar arası politikadaki etkisiyle dünyanın en zengin ülkesi olarak görülmektedir. Amerikanın zenginliklerinden yararlanan göçmenler, kendi toplulukları üzerinde sırasıyla, ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve dini nüfuzlarını kullanabilirler. (Basch, Glick-Schiller ve Blanch 1994; Kearney 1995; Schiller 1999; M. Smith ve Guarinzo 1998).

Ayrıca, Birleşik Devletler Göç Kanunlarının seçiciliği sayesinde 1965'ten bu tarafa gelen çağdaş göçmen nüfusun büyük bölümü son derece eğitilmiş uzmanlar, siyasi mülteciler ve kendi ülkelerinin seçkinleri arasında yer alan sürgün entellektüellerden oluşmaktadır. (Portes ve Rumbaut 1996). Dola-

yısıyla, bu göçmenlerin ekonomik kaynaklarının yanında sosyal, siyasi ve kültürel kaynakları da vardır. Esasen onlar sadece kendi ülkelerinin değil, aynı zamanda Amerikan toplumunun ve tüm dünyanın en eğitilmiş, en çalışkan ve en yaratıcı insanları arasında yer almaktadır. Birleşik Devletler üniversite veya üniversite sonrası eğitimi almış kişi sayısı bakımından pek çok ülkeden daha yüksek bir orana sahip iken, bu konuda çoğu etnik göçmen grubun yakaladığı seviye Amerika doğumlu beyaz ve siyahlardan daha yüksektir (Portes ve Rumbaut 1996; Rumbaut 1997). Yetenekli göçmen işçiler çoğu zaman teknolojik gelişmenin öncüleri olup, büyük şirketler tarafından aranan kişilerdir. Üstelik, çağdaş göçmenler kültürel çoğulculuğun günlük hayatın bir parçası olduğu metropollerde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, onların kendi ülkeleriyle iletışim ve nakil araçları tarafından kolaylaştırılan ve ulusal sınırları aşan bağlantıları ve maddi zenginlikleri ciddi bir globalleşme eğilimidir. (Kearney 1995; Laguerre 1998; Ong veNonini 1997; Schiller 1999; Skeldon 1994).

Özetle, dünya düzeninin cazibe merkezinin gücü ve nüfuzu, yeni göçmenlerin somut ve soyut kaynakları ve içinde yaşadıkları çoğulcu Amerikan toplumunun sosyal ve kültürel tecrübeleri, çağdaş göçmenlerin global dini sistemlere tesir etmeleri için gerekli koşulları sağlayan güçlerdir. Göçmen dini topluluklarda bu koşullar, cemaatçi yapıyı benimseme, teolojik temellere geri dönüş ve diğer halkları da dahil etmek için genişletilen üyelik kapsamından oluşan üç genel değişim temayülü tarafından güçlendirilmektedir.

1. CEMAATÇİ YAPIYI BENİMSEME

Çağdaş göçmen dinler, cemaatçi formu iki konuda benimsemektedir: teşkilat yapısı ve ibadet şekli. Amerikalıların yaklaşık %60'ı kendini Protestan olarak tanımladığına göre bu süreçlerden her biri Amerikan Protestanlığının yapısını ortaya koymaktadır. (Kosmin ve Lachman 1993; Roof ve McKinney 1987). Ayrıca, Protestan modeli kabul etme, kurumsal asimilasyon ya da Amerikanlaştırmanın bir şeklidir.

1. a. CEMAATÇİ YAPI

Ana vatanlarındaki dini kuruluşların aksine, Birleşik Devletlerde göçmenler ibadet yerlerini kurarken Amerikalı Protestan cemaatlerin modeline göre onları yapılandırma eğilimindedirler. Warner (1994; 54) buna,

gönüllülerin oluşturduğu bir topluluk olarak Protestan cemaat geleneğinin reforme edilerek örnek alınması anlamına gelen "de facto cemaatçilik" adını vermektedir. Warner (1994; 73) "cemaatçi zihniyetin yazısız bir kural olarak Amerikan dini hayatında muazzam pratik güce sahip olduğunu" öne sürmektedir. Cemaatçilik, özellikle, Yahudi - Hıristiyan geleneğinden olmayan birçok dine yabancıdır. Bununla birlikte, de facto cemaatçiliği geliştiren sadece Hıristiyan göçmen kiliseler değildir. Bunlar arasında pek çok Hıristiyan olmayan dini topluluk da vardır. (Banston ve Zhou 2000; Beyer 1998; Numrich 1996; Wind ve Lewis 1994). Mezhep hiyerarşilerinin aksine cemaatçilik, dini görevlere üyelerinin gönüllü katılımı, yatay merkezli ve çeşitli dini fonksiyonları olan bir topluluğu içine alan bir yapı olarak yerli toplum üzerinde odaklanır. (Ebaugh ve Chafetz 2000c; Warner 1994)

1. b. GÖNÜLLÜ ÜYELİK

Yeni göçmenlerin kendi ülkelerinde insanlar, ulus ya da etnik grup mensuplarının sahip olduğu geleneğin içinde bulunan bir dinde dünyaya gelirler. Oysa Amerika'da belirli veya herhangi bir dini kabul etme hususunda daha az sosyal baskı vardır. Bireyin geleneksel dininin alternatifleri hem çoktur hem de bunlar kolaylıkla kabul edilebilir. Sonuçta bir dini gruba katılma (ya da gruptan ayrılma) daha bilinçli, bireysel bir tercihtir. Ayrıca bu, çağdaş Amerikan dininin ayırt edici özelliği olan "yeni gönüllülüğün" de bir parçasıdır. (Roof ve McKinney 1987). Örneğin, Budizm, Çin ve Vietnam'ın büyük geleneksel dinidir ve bu kültürler üzerinde uzun yıllar geniş nüfuz sahibi olmuştur. Budizm, başka ülkelerde de yayılmış ve bazen "sahipsiz" kalmıştır. (C. Yang [1961] 1967). Dolayısıyla, nabız yoklama ya da araştırma sorularına cevap veren bir çok Çinli ve Vietnamlı göçmen, dini tercih olarak Budizm'i seçmiştir. (Dart 1997). Fakat, Birleşik Devletlerde Budizm silik bir azınlık dini, "yeni bir dini hareket" ya da "mezhep" olarak varlığını sürdürmektedir. (Numrich 1996; Prebish ve Tanaka 1999). Budizm'i denemek isteyen göçmenler, bir Budist tapınağa ya da Budist gruba katılmak için çaba sarf etmek zorundadır. (Huynh 2000; F. Yang 2000). Müslüman ve Hindu göçmenler, bu konuda, aynı şekilde tepki göstermektedir. Bir Müslüman göçmen şöyle demiştir:

Şehir kuralları dolayısıyla ezan, buralarda hoparlörle okunamıyor. Ancak, Müslüman ülkelerde onu şehrin tüm caddelerinde işitebilirsiniz.

Caddede yürürken ezanı duyduğunuzda aklınıza her defasında ibadet gelir. Fakat buralarda her ne yapmak isterseniz kendiniz zaman bulmalısınız.⁵

Kendisiyle görüştüğümüz pek çok göçmen işyerinde veya mahallesinde çok sayıda farklı insanla bir arada yaşamak zorunda olduğunu vurgulamıştır. Oysa, cami ya da mabet, bu insanların rahatlıkla bir araya gelerek istediklerini yapabilecekleri münzevi bir mekandır. Bu sebeple onlar, cami ya da mabede devam etmek için çaba sarf ederler.

Kurumsal olarak dini cemaat, "üyelerinden sanki hepsi aynı kabilenin bir parçasıymışçasına sadakatle kendine bağlanmalarını beklememeli, onları aktif bir şekilde bir arada tutmaya çalışmalıdır." (Warner 1994; 63). Bütün göçmen dini kuruluşlar-Hıristiyanların yanı sıra; Budist, Hindu, Zerdüşt ve Müslüman olanlar-göçmen üyeleri kendilerine çekmek için çeşitli program ve faaliyetler geliştirdiler. İşte bu amaçla, Houston'da bulunan Budist Hsi Nan Tapınağı⁶ eski ücre yerinden ayrılarak güneybatı Houston'da yaşayan Çin göçmen topluluğunun merkezine yeni bir tapınak inşa etti. Günümüzde bu tapınak yerel Çin gazeteleri vasıtasıyla ve İnternet üzerinden ilkelerini ve özel faaliyetlerini geniş bir şekilde duyurmaktadır. Tapınak, isteyen herkesin katılımına açık olduğu halde, rahipler ve mabet dışından liderler sürekli olarak halkı kendilerine katılmaya çağırmakta, onların katılımını ve bağlılığını arttırmak için programlar düzenlemektedir. Onlar bu tür faaliyetleri, çoğulcu sosyal ortamda yaşayan Budist grupların yanı sıra, diğer din mensuplarıyla da rekabet etme gayesiyle gerçekleştirmektedir.

Latin Amerika'da gittikçe artan Protestanlaştırma faaliyetleri Katolik ve (özellikle Evangelist) İspanyol göçmenlerden oluşan Protestan kiliseler arasındaki rekabetle Birleşik Devletlere de taşındı. Araştırmalarımız sırasında gördük ki, Arjantin Evangelist Protestan Kilisesi, Houston'a geldiğinde Katolisizmden ayrılan, pek çok üyeye sahipti. Bu ayrılıştta, şehirde özel olarak bir Arjantin Katolik kilisesinin yokluğunun yanı sıra, kısmen, Protestan kilisesinin Arjantinli üyelerinin geniş bir cemaat oluşturması etkili olmuştu. Ayrıca, Houston'un en eski mahallesinde bulunan Meksikalı göçmen Katolik kilisesi papazları sürekli olarak civarda hızla yayılan Evan-

5 Bu makalede adı geçen dini toplulukların üyelerinden yapılan birkaç alıntı. Bu alıntılar RENIR mülakatları ve site kayıtlarından alınmıştır.

6 RENIR projesinde yer alan göçmen dini gruplara müstear isimler verilmiştir.

gelist Protestan kiliselerinin oluşturduğu tehditten yakınıyordu. Bazı kilise üyelerinin kiliselerinden ayrılarak başka kiliselere katılması, diğer bazılarının ise, her iki kiliseye birlikte devam etmesi, İspanyol Katoliklerin zamanla Protestan olmalarından korkan Katolik papazlarını tehdit eden bir hareket olarak görülmelidir. Bu mahallede üyeler arası rekabet dini piyasanın temel problemi haline gelmiştir. (Finke ve Stark 1992; Iannacone 1991). Gerek Hıristiyan ve gerekse Hıristiyan olmayan cemaatlerin göçmen dini liderleri, çağdaş göçmenlerin mabede ya da kiliseye gelmelerini beklemektense onlara el uzatmaları gerektiğinin farkına varmışlardır. Bir çok lider, göçmenleri, özellikle de gençleri, diğer dinlere kaptırmaktan korkmaktadır.

1. c. CEMAAT DIŞI LİDERLİK

Pek çok Budist, Yahudi ve Hıristiyan toplulukta, cemaat mensubu olmayan inananlar, mabet ve camilerde lider olamazlar. Geleneksel olarak (Kore ve Çin gibi) bazı Asya ülkelerinde Budizm, tapınak üyesi olmayan yolcu ya da manevi müşteriler hariç, rahip ve rahibelerin tapınaklarda ve çoğunlukla ıssız dağlardaki manastırlarda yaşadığı, manastır merkezli bir dindir. Bir çok ülkede mabet dışında kalan Budistler, belirli bir tapınağa üye olamadıkları halde, birden fazla tapınağın sürekli müşterisi olabilirler. Fakat, Birleşik Devletlerde çok sayıda göçmen Budist grup, yıllık aidata dayalı bir üyelik sistemi geliştirdi. Örneğin Çinli Budist Hsi Nan Tapınağı, geleneksel Çin Budizm'ine benzeyen bir yapılanma başlattı. 1979 yılında Houston'a gelen bir rahip şehrin dışında bir ev satın alarak Çinli Budistleri etrafında toplamaya başladı. Ayrıca, kar amacı gütmeyen bir dini kuruluş olarak hükümet kayıtlarına geçmek amacıyla, rahip ve önde gelen sekiz arkadaşı, bir mütevelli heyeti oluşturdu. Üç yıl sonra tapınağa üye olarak kayıtlı her bir kişi ya da ailenin yıllık 10 dolar ödemesini öngören bir üyelik sistemi hayata geçirildi. Ardından, 1990 yılında, Çin göçmen cemaatinin merkezine bir tapınak inşa edildi. Tapınağın üyeleri kısa sürede birkaç yüz kişiye ulaştı. 1990'ların ortalarına gelinceye kadar bu tapınak "Dharma Muhafızları" (*hu fa weiyuan*) adlı seçkin üyelerin katılımıyla kurumsal yapısını daha da genişletti. Bu üyeler düzenli olarak aidatlarını ödedikleri bilinen, oy kullanma yetkisine sahip ve mütevelli heyeti seçiminde aday gösterilecek kişilerdi. Üç rahip mütevelli heyetinin sürekli üyesi olduğu halde, tapınak dışından on sekiz kişi seçkin üyeler arasından ve yine onlar tarafından seçiliyordu. Mütevelli heyeti tapınak işlerinin karar organıydı.

Çünkü sürekli üyeler rahiplerden oluşuyordu. Dolayısıyla tapınağın idari yapılanması rahip merkezliliğini sürdürüyordu. Ne var ki, yönetime ve karar mekanizmasına tapınak dışından şahısların katılımı sağlandı ve bunların sayısı zamanla arttırıldı. İşlerin paylaşımı ve her bir yönetici bölümün görevi yazılı olarak belirlendi. Kanunlar ve bir yazılı anayasa ile yasal işlemler tamamlandı. Aslında bütün bu yapılanlarla tapınağın mülkiyeti rahiplerden alınıp kilise dışından kişilere devredilmiş oluyordu.

Benzer bir şekilde, bir çok göçmen Hindu tapınağı, Müslüman camisi ve diğer dini cemaatler zamanla bir tür üyelik sistemi geliştirerek karar mekanizmasına cemaat dışından katılım oranını yükselttiler. Esasen, pek çok göçmen dini kuruluş, cemaat üyesi olmayan kişilerce kurulmuştur. Göç mevzuatı yüzünden din görevlisi göçmenler (papazlar, rahipler, rahibeler vs.), çoğunlukla Amerika'ya yerleşik göçmen cemaatinin işçisi olarak gelirler. Cemaat dışından kişilerin ağırlıkta olduğu bir cemaat yapısı oluşturma gayesiyle gerçekleştirilen bu değişimler, kısmen federal ya da yerel hükümetin mevzuatına, kısmen de Amerikan toplumunun sosyal ve kültürel normlarına uygun hale getirilmiştir. Bazı göçmenler, özellikle papazlar, söz konusu değişimlere dini geleneklerinden dolayı karşı çıkarlar. Bununla birlikte, Amerikan yasaları ve demokratik normlar, bu tür değişiklikleri destekleyen güçleri önemsemiyor gibi görünmektedir.

Amerika'daki göçmen Hıristiyan kiliseleri de, kendi ülkelerindeki kiliselerle kıyaslandığında, çok daha yüksek oranda, kilise mensubu olmayan kişilerce idare edilmektedir. (Alexander 1987; Buczek 1991). Örneğin, üyelerinin %95'i Rum ve Rum-Amerikalılardan oluşan Houston Rum Ortodoks kilisesi, kilisenin itibar ettiği seçilmiş üyelerden oluşan bir genel komisyonla birlikte, bir papaz ve kilise konsili tarafından ortaklaşa yönetilmektedir. Oysa, Yunanistan' da papazlar, çoğu zaman, en yüksek teşrii yetkisini ellerinde tutarlar.

1. d. HİZMETLERİN GENİŞLETİLMESİ

Cemaatçi yapıyı benimsemenin bir diğer karakteristiği, üyelere sunulan hizmet türlerinin genişletilmesidir. Göçmen cemaatler artık sadece dini tapınma yerleri değildir. Onlar, dini ve seküler dersler, sosyal hizmetlerin sunumu, eğlence merkezleri, oy verme ve vatandaşlık dersleri gibi medeni görevler için oluşturulan sosyal mekanlar da dahil, çeşitli görevleri üzerine almıştır. Houston Arjantin Kilisesi, kısa bir süre önce göçmenlerin ağırlık-

ta olduğu bir bölgede bizzat göçmenlerce yapılan yeni bir binayı hizmete açtı. Binanın büyük merkez kompleksi, sınıflar, bir yüzme havuzu, futbol ve basketbol sahaları ile Arjantin'e özgü barbekülü bir parkı içine alıyordu. Cemaat, gerçekte Evangelist Hıristiyan Kilisesi olan adını, bir ibadet ve dini hizmetler mekanı olmasının yanı sıra, sayısız sosyal programlar sunan kilisenin, değişen yeni misyonuna uygun olarak, Aile Hizmetleri Merkezi-ne dönüştürdü.

Geleneksel olarak pek çok dinde asıl dini mekan, sadece dini amaçlar için tasarlanmıştır. Örneğin, Geleneksel olarak, Müslümanlıkta cami, toplu yapılan ibadetler; bir Hindu tapınağı ise, bireysel tapınmalar içindir. Ancak, Birleşik Devletlerde bu dini merkezlerin görevleri çeşitlendirilmiştir. Amerika'ya özgü Hıristiyan kiliseleri, Budist ve Hindu tapınakları, Müslüman camileri ve Zerdüştlük merkezleri eskiden sadece birer ibadet ve ayin merkezi iken, bugün, göçmenlerin düğün ve cenaze törenlerinin yapıldığı, ailelerin danışmanlık hizmeti aldığı, yoksullara sosyal hizmetlerin sunulduğu, kültürel faaliyetler v. s. 'in düzenlendiği cemaat merkezleri haline gelmiştir. (Ebaugh ve Chafetz 2000c). Vietnam ve Çin'de, Budistler genellikle, düğünlerini evde ya da lokantada yaparlar ama asla bir tapınakta yapmazlar. Çünkü; tapınak, ölülerin saygıyla anılacağı ve insanlara dünyevi isteklerden kurtulma yollarının öğretileceği bir mekan olarak görülür. Halbuki, Amerika'da Budizm, dünya hayatına daha olumlu yaklaşır. Bu metnin yazarlarından yaşça büyük olanı, Şikago'da bir tapınakta, bir rahibin yönettiği ve evlenenleri kutsadığı bir "Budist Düğünü"nü gözlemlemiştir. Tapınak kayıtlarına göre, Houston Hsi Nan Tapınağı başka düğünler de düzenlemiş ve bunları yenilikçi faaliyetler olarak kaydetmiştir. Hatta bazı aileler baş rahibi yeni doğan çocuklarını kutsaması için evlerine bile getirmiştir. Araştırmamıza katılan Budistlerin çoğu, bu "Amerikanlaştırılmış"pratiklerin kendi geleneksel toplumlarında tasavvur bile edilemeyeceğini ifade etmiştir.

Hıristiyan kiliseler, köklü bir sosyal hizmet geleneğine sahip olduğu halde, Budist ve Hindu tapınağı, Müslüman camii ve Zerdüştlük merkezi liderleri, hayır işleri ve refah programı düzenlemeyi ve ruhani okullar kurmayı yeni öğrenmektedir. Ayrıca, göçmen cemaatler bütün bunlara, çocuklara ve yetişkinlere yönelik Pazar okulu dersleri ile Hıristiyan tarzı dini eğitim vermeyi de dahil etmektedir. Örneğin, bazı Budistler, yetişkinler ve gençler için sutra dersleri; Zerdüştlük ise, Protestan çalışma gruplarını model alarak gatha dersleri düzenlemektedir.

1. e. TEŞKİLAT BAĞLANTILARI

Bazı göçmen cemaatler, yerel teşkilatlanmada de facto ya da de jure cemaatçiliği benimsediğinde, Protestan mezheplerine benzeyen bölgesel, ulusal ve uluslar arası ağlar ve teşkilat yapıları da geliştirmektedir. Ortak gelenek ve öğretiyi paylaşan yerel cemaatlerin teşkilatlanmasında genellikle bir Amerikan formu olarak görülen mezhepçilik, üye cemaatleri düzenleyip denetleyen geniş çaplı bir organizasyondur. (Niebuhr 1929). Göçmen dini topluluklar arasında, Tayvan'dan gelen Fo Kuang Shan (Buda'nın Aydınlık Dağı), 1967'de karizmatik rahip Hsing Yun tarafından kurulan bir Budist manastır cemaatidir. Cemaatin sloganı, dünyanın her tarafına Budist ideallerin yayılmasının gereğini vurgulayan, *ren jian fojiao* (dünyada Budizm ya da hümanist Budizm) 'dur. Bu cemaatin Los Angeles yakınlarında bulunan ünlü Hsi Lai tapınağı merkez olmak üzere Kuzey Amerika'nın her tarafına yayılmış pek çok şubesi ve merkezi vardır. Gerçek Buda cemaati Vajrayana veya Esoterik Budizm, 1980'lerde Tayvanlı bir göçmen tarafından Seattle'da kuruldu. Kısa sürede, Amerika ve Kanada'nın pek çok büyük yerleşim alanında şubeleri açıldı. Bazı Vietnam tapınakları, Kuzey Amerika'da, Vietnam Dünya Budist Cemaati'ni kurmuştur. Kore Bağımsız Presbiteryenler Birliği birkaç yıldır faaliyettedir. Ayrıca, Kuzey Amerika'nın her tarafına ve Orta Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya kadar uzanan yaklaşık 30 kilisesi bulunan ve Tayvanca konuşulan bir Evangelist Farmason Kilisesi kurulmuştur. Zerdüştlük, Londra'dan yönetilen ve kısa adı WZO olan bir Dünya Zerdüştlük Birliği'ne sahiptir. Ancak, WZO'ya hem kurumlar hem de bireyler üye olabilir. Bu sebeple, dünya çapında bir organizasyon olan birliğin işi bir hayli zordur. 1970'lerde, Kuzey Amerika'da Hıristiyan cemaatlerini bilinçli bir şekilde model alan bir Dünya Zerdüştlük Birlikleri Federasyonu (FZANA) kuruldu. FZANA sadece, birlik üyelerine hizmet vermektedir. Bugün dünyanın başka bölgelerinde de FZANA modeli yayılmaktadır. Ayrıca, 2000 yılında ilk defa Houston Zerdüştlükleri bir Dünya Zerdüştlük Kongresi (WZC) düzenlediler. FZANA modelini örnek alan WZC, dünyanın en büyük Zerdüştlük birliği olmak için rekabet edecek ve muhtemelen WZO'nun yerini alacaktır. Müslüman ve Hindu göçmenler de kendilerine ait bölgesel, etnik ve uluslar arası birliklerini kurmuştur. Benzer bir şekilde, Bağımsız Çin kiliseleri gibi cemaat bağımsız olmayan etnik Hıristiyan kiliseleri de, bölgesel ve ulusal birliklerini oluşturmaktadır.

1. f. CEMAATE ÖZGÜ RİTÜELLER

Cemaatçi modele uygun olarak dini birliklerini kuran bir çok göçmen din mensubu, genellikle Protestan kiliselerinde görülen ve cemaatçi yapıyı benimsemenin ikinci özelliği olan cemaat ritüelleri başlatmaktadır. Bu ritüeller yer, zaman, toplantı kuralları, din görevlilerinin rolü, dini eğitimin türü ve ana dilde ibadet konularında meydana gelen değişiklikleri kapsamaktadır.

1. g. İBADET VAKİTLERİ

Çoğu dinde, ibadet vakitleri ve dini tatiller, belirli bir zaman dizisini takip eder. Hıristiyanlıkta bu vakitler, kutsal kitap, öğreti ve geleneğe göre belirlenen haftalık ibadet ve yıllık dua dönemlerinden oluşur. Birleşik Devletlerin yanı sıra dünyanın pek çok ülkesinde haftalık ibadet, kamusal ve özel hayat ile toplumsal norm ve çalışma kurallarının bir parçası haline gelmiştir. Yılbaşı ve Paskalya, sosyal ve kültürel kutlamaların yapıldığı ulusal tatil günleridir. Hıristiyanlık dışındaki dinler, geleneksel olarak bu kutlamalara katılmaz. Ancak, Amerika'da yaşayan göçmenler, çoğunlukla bu sosyal hadiselerle uyarlar. Bu nedenle, Budistler, Hindular, Müslümanlar ve Zerdüştler gittikçe artan bir şekilde geleneksel kutsal günlerinden ziyade, Pazar günleri bir araya gelmektedirler. Bazı Budistler dini ayinlerini ay takvimine göre her ayın bir ve on beşinde yapmayı sürdürdükleri halde, üyelerinin çalışma takvimi dolayısıyla Pazar günleri daha sık toplanmaktadırlar. Buda'nın doğum yıldönümü kutlamaları bile, bir çok büyük Hindu tanrısının doğum yıldönümünde olduğu gibi, en yakın hafta sonu gününde yapılır. Houston'da yaşayan Müslümanlar geleneksel Cuma ibadeti için bir araya gelmelerine rağmen, bazı camiler düzenli olarak Pazar toplantıları ve Pazar okulu dersleri tertiplemektedir. Benzer bir şekilde, Houston'da oturan Zerdüştler de 1980'li yılların başından beri, çocuklara ve gençlere dini eğitim veren bir Pazar okuluna sahiptir.

1. h. İBADET ŞEKİLLERİ

Ayrıca, göçmen topluluklarda, ibadet şekilleri ile ilgili adetler de değişmiştir. Geleneksel Çin ve Vietnam Budizm'inde insanlar tapınakta toplu ayin yapma amacıyla buluştuğunda, çoğunlukla bağdaş kurarak yerdeki minderlerin üzerine otururlardı. Günümüzde ise, Hsi Nan tapınağı, Hıristiyan

kiliselerindeki gibi, iki sütun üzerine uzun sıralar yerleştirdi. Pazar ayini sırasında, zihni rahatlatmak amacıyla geleneksel fan-bei (bhasa) müziği yerine bir koro Protestan geleneğinden melodiler ile övücü temalar içeren ilahiler söyler. Baş papaz cemaatin karşısında özel bir yastığın üzerine oturarak toplu ayini ve ibadetleri yönetir. Ayrıca, Hıristiyan kiliselerinde verilen vaazları hatırlatan konuşmalar yapar. Vaaz verme Müslüman camisi ile Hindu ve Zerdüşt tapınağında düzenlenen toplantıların da zamanla başlıca faaliyeti haline gelmiştir. Üstelik, Hıristiyan olmayan bazı cemaatler, sundukları hizmetlerde bilinçli olarak Hıristiyan cemaatleri model almaktadır. Örneğin, birkaç Hıristiyan kilisesini ziyaret eden bir Hsi Nan din adamı kısa bir süre sonra bağlı olduğu tapınağa Pazar ayini sırasında insanların oturması ve ayakta durmasına izin verecek düzenlemelerin yapılmasını ve cemaat ile din adamı arasında ayin sorumluluğunun paylaşılmasını önerdi. Eskiden, Hindu ve Zerdüşt tapınaklarında bireysel tapınma ve dualar için tahsis edilmiş mekanlar vardı. Şimdilerde ise, bir çok tapınak toplu ayinler düzenlemeye başladı.

1. j. DİN ADAMLARININ ROLÜ

Birleşik Devletlerde yaşayan göçmen topluluklar arasında, din adamlarının rolü de değişmektedir. Geleneksel toplumda din adamı genellikle dini inançlar ve kutsal kitaplar konusunda uzmandır. Ancak Birleşik Devletlerde inançlı göçmenler, evlilik ve aile hayatı, hasta ziyareti, yolculukta olan üye ve misafirleri evinde barındırma da dahil bir çok konuda onlardan yardım talep etmektedir. Bu tür işler, Hıristiyan kiliselerinde gayet tabii bir şekilde papazların işi olarak görülür. Halbuki bu işler çoğu Budist, Hindu ve Müslüman din adamının geleneksel rolleri arasında yer almaz. Dini topluluklar cemaat özelliği kazanırken, din adamları bu hizmetleri üyelerine sunmak zorundadır.

1. k. İBADETLERİN DİLİ

Bir çok dindar göçmen cemaati, geleneksel dinini yeni nesillere aktarmaya çalışırken dil problemiyle karşılaşmaktadır. Oysa, göçmen kuşak kimliklerini tamamlayıcı bir unsur olarak gördükleri geleneksel dillerini, Amerika doğumlu ya da Amerika'da büyümüş ve çoğunluğu ilk ve tek dil olarak İngilizce konuşan çocuklarına aktarmak istemektedir. Mills (1997), ge-

nellikle etnik göçmen kiliselerin takip ettiği üç aşamalı bir model geliştirdi. Birinci aşamada sadece bir dil bilen göçmen kilisesi üyeleri, hem göçmenlerin hem de sonraki nesillerin ihtiyaçlarına cevap vermek için ana dilinin yanında İngilizce olarak hizmet veren ve iki dil bilen bir papaz tarafından ikinci aşamaya taşınır. Üçüncü ve son aşamada ise, yine sadece bir dilin (İngilizce) konuşulduğu ve çoğunlukla birden fazla etnik yapıdan oluşan bir kilise yer alır. Çalışmamıza katılan bütün göçmen cemaatlerin hali hazırda karşı karşıya olduğu temel açmaz, cemaatin etnik/kültürel özellikleri korunarak (büyük çoğunluğu İngilizce olarak sunulan hizmetlerin kısıcında olan) gençlerin cemaate katılımının özendirilmesi sorunudur. İkinci kuşak üyeler, göçmen kilisesinin güçlü etnik ve dini özelliği devam ettiği halde, dini vazifelerini İngilizce olarak yerine getirmektedir. (Chai 1998; F. Yang 1999b). Pek çok yeni göçmen din mensubu, resmi ibadet törenlerinde (Arapça, Sanskritçe, Alestanca, klasik Çince gibi) kendi kutsal dilini kullanmakla suçlanırken, onlar gittikçe artan bir şekilde kutsal kitaplarını İngilizce'ye tercüme etmekte; İngilizce olarak yapılan vaaz ve ibadetlerin yanı sıra gençlere dinlerini İngilizce aracılığıyla öğretmektedir. İngilizce konuşan ikinci neslin meydan okumalarına ilaveten, bazı Çin, Hindu ve Müslüman topluluklarında yer alan göçmenler, farklı ülkelerden gelmiş olup birbirinden çok farklı dilleri konuşur. Bu nedenle İngilizce, aralarında tek ortak dildir. Dolayısıyla, iletişim kurma ihtiyacı gibi pratik zorunluluklar nedeniyle İngilizce, bu türden topluluklar arasında hızla yayılmaktadır. (Ebaugh ve Chafetz 2000b). Tarihsel olarak, ana dilini konuşma, Protestanların Roma Katolik Kilisesinden kopmasının ortaya çıkardığı önemli değişimlerden biriydi. Bugün ise, Amerika'da yaşayan göçmen dinler bu konuda aynı renge bürünmektedir.

2. YENİDEN TEOLOJİK TEMELLERE DÖNÜŞ

Göçmen dini topluluklarda cemaatçi yapıyı benimseme, teolojik temellere yeniden dönüş süreciyle aynı zamanda gerçekleşir. Yukarıda tartışılan kurumsal değişiklikler, teolojik gerekçelere ihtiyaç duyar. Bir din içerisindeki farklı alt gelenekler ve etnik gruplar, göçmenleri, kendi inanç ve pratiklerinin benzer ve farklı yönleri üzerinde düşünmeye sevk eder. Ayrıca, Amerikan toplumunun dini ve kültürel çoğulculuğu, göçmenleri, dini farklılıklarını sürdürürebilmek için teolojik temellere dönmeye zorlamaktadır.

Cemaatçi yapıyı benimseme, birçok ülkede rastladığımız dini uygulamalarla mukayese edildiğinde, göçmen topluluklar üzerinde köklü değişikliklere yol açmaktadır. Ancak ilginç bir şekilde pek çok göçmen dini lider, bu değişimleri, dinin temel prensiplerinden ayrılma olarak görmemekte, aksine dinin köklerine ya da sahih ruhuna yeniden dönmeye yönelik girişimler olarak değerlendirmektedir. Bu, Rudolph ve Rudolph (1967) 'un "Geleneğin Modernleşmesi" adlı çalışmalarını hatırlatan bir süreçtir. Hindistan'ın geleneksel politik sistemini temel alan araştırmalarında Rudolph ve Rudolph, geleneksel toplum elemanlarının, modernleşme sürecini hızlandıran düşünce ve yapıları içinde barındırabileceğini iddia etmişlerdi. Onlara göre, "yeni" insanın bileşenleri "eski"ler arasında bulunabilir ve çok defa başarılı yeni liderler geleneksel akıl, yapı ve uygulamalar üzerinde gerçek bir değişim yaratabilirlerdi." (Rudolph ve Rudolph 1967; 23). Örneğin, Mahatma Gandhi, sükunet çağrısını haklı göstermek ve görüşlerini temellendirmek için çok sayıda klasik Hindu metnini kullanmıştı.

Müslüman göçmenlerin büyük çoğunluğuna göre, caminin sadece bir ibadet yeri iken zamanla sosyal aktivite ve eğitim-öğretim merkezi haline gelmesi, Peygamber Muhammet zamanında rastladığımız dinamik rolüne yeniden dönmesi anlamına gelir. Görüştüğümüz Müslümanlar ısrarla aynı kanaati tekrarlamıştı: Peygamber zamanındaki ilk mescitler, sadece ibadet yerleri değil, aynı zamanda okul olarak ikili, hatta insanların bir araya toplandığı mekanlar olmalarından dolayı da üçlü bir görevi yerine getiriyordu. Benzer bir şekilde, Hsi Nan Tapınağından bir rahip, geçmişte Budizm'in münzevi bir din olmadığını iddia etmiş ve bunu kanıtlamak için, Tang Dynasty'den (M. S. 618-907) klasik bir şiir aktarmıştı. Tarihi kayıtlar Budist tapınakların, o zamanlar Çin'in başkenti olan Chang-An'ın her tarafına yayılmış olduğunu göstermektedir. Sadece Ming Dynasty zamanında, (M. S. 1368-1644) Budist rahipler ve rahibeler imparatorlar tarafından (siyasi sebepler yüzünden) toplum dışına sürülmüş ve uzak dağlarda yaşamaya mecbur bırakılmıştı. Bu rahibe göre, Buda'nın kendisi inzivaya çekilip meditasyon yapmamış, faal bir toplum hayatı yaşadığını ilan etmişti. Bundan dolayı, topluma katılıp, sosyal ve kültürel görevler üstlenmek, doğal karşılını ve yeniden dini köklere dönme arzusu olarak görülür. Aynı şekilde, Finney (1991), Zen Budizm'inin, Batıya aktarılışı sırasında, mezhebi dönüşüm geçirdiğini iddia etmektedir.

Bir dinin kendi içindeki çeşitliliği, teolojik nedenlerle birlikte dini değişimin zorlayıcı gücüdür. 1965 sonrası çeşitli ülkelerden gelen çok sayıda

göçmenle birlikte, bir dinin farklı alt gelenekleri ve etnik grupları Birleşik Devletlerde aynı şehirlere yerleşti. Bu göçmenler, kendileri ile aynı dine inanan diğer insanlar hakkında daha önceden bir şeyler okumuş ya da duymuşlardı. Ancak, Birleşik Devletlerde birbirleri ile ilk kez, kapı komşusu olduklarında karşılaştılar. Bu durum, özellikle aynı inancı paylaştığı insanlarla dayanışma içerisinde olmayı arzu eden kişiler için heyecan vericiydi (Sarna 1998). Örneğin, Budizm (büyük oranda Çin, Kore, Japonya ve Vietnam'da yayılan) Mahayana'nın alt geleneklerine ayrılmıştır. Çoğunlukla, Sri Lanka, Burma, Tayland, Kamboçya ve diğer güneydoğu Asya ülkelerinde rastlanan Theravada ve Vajrayana (genellikle Tibet Lamaizmi) bazen Mahayana geleneğinin bir kolu olarak kabul edilir. Mahayana Budizm'i içerisinde Chan (ya da Zen), Pure Land, Tian Tai ve pek çok diğer mezhep veya ekol yer alır. Görüştüğümüz Budistlerden bazısı, adı fazla duyulmadığı için, diğer etnik grup ya da geleneklere ait Budist tapınaklardan bahsetmediklerini ifade etmişti. Çin Mahayana Hsi Nan tapınağının sürekli üyeleri arasında, Burma, Hindistan, Sri Lanka, Tayland ve Vietnamlılar vardı. Muhtelif etnik tapınakların ve geleneklerin Budist liderleri, ortak faaliyetlerde bulunmak amacıyla Houston Budist Konsili'ni kurmuştu. Houston Büyük İslam Merkezi şemsiyesi altında yer alan Houston Müslüman Camileri, Arnavutluk, Bangladeş, Bosna, Mısır, Malezya, Nijerya, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Trinidad v. s. ülkelerden üyeler içermektedir. Zerdüştlük bir tür etnik din olmasına rağmen, Houston Zerdüş topluluğu, Hindistan, İran, Pakistan, Afrika, Kanada, Avustralya, Büyük Britanya ve Orta Doğudan gelen göçmenlerden oluşur. Houston Hindu Tapınağının, %50 Tamil, %30 Telugus, %15 Keralites ve yaklaşık %5'i Gujaratis, Karnatikan ve diğer Hindistanlılardan kuruludur. Ayrıca, bu göçmen dini grupların hepsi, siyah ya da beyaz olmalarına bakmaksızın Amerika doğumlu Amerikalıları üyeliğe kabul eder. Dahili çoğulculuğun olması insanları alt geleneklerde görülen ortak noktaları ve farklılıkları ortaya çıkarma sürecini gözden geçirerek, dinlerinin temel prensiplerini tespit etmek zorunda bırakmaktadır.

Farklı alt geleneklerden ve etnik zeminden insanlar arasında bir konsensus sağlandığında, amaç, bir ortak strateji geliştirerek, dinin asıl kurucusuna, tarihi büyük liderlerine ve her iki tarafında kabul ettiği kutsal kitaplarına geri dönmektir. Örneğin, Houston Theravada Budistleri, Hsi Nan tapınağı üyesi Mahayana Budistleri ile irtibata geçtikten sonra, Theravada Bu-

distlerinin temel kabul ettiği, fakat Çinli Mahayanaların açıkça reddettiği bir Budist kutsal kitabı (Sutra) olan *za a han jing* üzerinde çalışmaya başladılar. Her iki tarafta, bu kitabın henüz Mahayana Budizmi ortaya çıkmadan önce, Budizm'in ilk dönemlerinde yazıldığı kanaatindeydi. Bugün, Houston Çin Mahayana Budistleri, Mahayana Budizm'inin Buda'dan birkaç yüzyıl sonra, Theravada Budizm'inden ayrıldığını ve sadece Buda'nın Budizmin en yüksek otoritesi olduğu kabul etmektedir. Böylece, diğer Budistlerin de temel olduğunu düşündüğü Sutralara daha fazla özen gösterilmeye başlanmış oldu. Bu durum, onların Theravada Budistlerini anlama, kabul etme ve sonuçta onlarla birlikte hareket etmelerine yardımcı oldu.

Birleşik Devletlerde yaşayan Hindular, çeşitli etnik Hindu grupların birleşmesi konusunda biraz farklı bir örnek olarak gösterilebilir. Şöyle ki; öteden beri Hindular sadece bir kurucuyu kabul etmemekte, aksine, bir takım yerel adetleri bir kenara bırakıp, klasik metinlere dönmek suretiyle Hinduları birleştirmeye çalışmaktadır. Bu, Srinivas'ın (1966) "Sanskretizasyon" adını verdiği ve günümüz Hindistan'ında da uygulanan bir çözüm şeklidir. Amerika'da yaşayan birkaç yüz Hindu din görevlisi ve topluluk lideri, bir Dünya Hindu Konsili gerçekleştirdi. Onlar, "evrensel olarak kabul edilecek Hindu kavram ve pratiklerini" *samskar* (bir ahlaki ilke) olarak formüle etmeyi kararlaştırdılar (Vara 1998: 1). Bu, klasik köklere başvurma stratejisi, açıkça ekümenik bir anlama sahipti.

Ekümenizm, özellikle, (Suriye, Rusya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Ukrayna gibi)⁷ günümüzde varlığını sürdüren birçok etnik Ortodoks kilisesinin birleşmesi taraftarı bir pan-ortodoks kilisesini destekleyen üçüncü kuşak Rum asıllı Amerikalılar arasında yaygındır. Ortak kökler, doktrinler ve ritüellere vurgu yapan Pan-Ortodoks Kilisesi taraftarları, inanlar arası birliğin yansıra, Amerika'da yaşayan Doğu Ortodokslarının dini, iktisadi ve siyasi gücünü ve etkisini artırmak amacıyla Ortodoks Kiliseler Birliğinin kurulmasını savunmaktadır (Tsoukalas 2000).

Teolojik temellere dönüş, dini, kültürden arındırma girişimlerinde de görülmektedir. Arap Dünyasında bizzat İslam'ın kendisi bir kültür oluşturu-

7 Birleşik Devletlerde 11 adet Doğu Ortodoks Kilisesi vardır: Antrociyan Ortodoks Kilisesi, Rusya Ortodoks Kilisesi, Bulgaristan Ortodoks Kilisesi, Georgia Ortodoks Kilisesi, Arnavutluk Ortodoks Kilisesi, Siberyen Ortodoks Kilisesi, Amerikan Karpato-Rus Kilisesi, Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Belarus Ortodoks Kilisesi, Romanya Ortodoks Kilisesi ve Rum Ortodoks Kilisesi (Robertson 1995).

maya çalışmıştır. Çünkü, Müslüman hayatı, günlük hayatın neredeyse bütün yönlerini içine alır. Ancak, Müslüman göçmenler bir araya geldiğinde, İslam'ın dünyanın muhtelif yerlerinde farklı kültürlere uyarlandığını ve dini olduğunu düşünerek yaptıkları şeylerin, aslında kutsal bir temele dayanmayabileceğini görmeye başlamışlardır. Örneğin, Pakistan'da insanlar başlarında bir fesle ibadet ederler. Fakat, Pakistanlı göçmenler Arapların fes giymediklerini gördüklerinde, şöyle demişlerdir:

Bunlar, İslam'ın lideri olduğunu düşündüğümüz Araplar mıdır? Nasıl oluyor da ibadet ederken fes giymiyorlar?... Yani, nasıl oldu da fes, dini bir obje olarak kabul edildi? Gerçekte o, İslami midir; yoksa kültürel midir?

İşte bu nedenle, farklı etnik ve ulusal kökenden insanlarla bir araya gelme, Müslümanları, korumaları gereken ve terk edebilecekleri şeyler için teolojik gerekçeler bulmak amacıyla, orijinal ya da gerçek İslam'a dönme zorlamıştır. Bizim Houston İslam Merkezinde gördüğümüz konsensüs şuydu: Ne kadar çok Kur'an okursanız, o kadar çok bilgilenirsiniz ve herhangi bir kültürel geleneğin lehinde ya da aleyhinde daha az ön yargılı olursunuz. Kur'an ve Hadis'in, literal olarak yeniden yorumlanması gerektiği düşüncesi, farklı kültürel arka plana sahip olmaktan kaynaklanan, kültürel ön yargıları ve anlaşmazlıkları en aza indirecektir. Müslüman liderler, çoğu zaman topluma şu çağırısı yapmaktadır: Kültürel İslam ile Gerçek İslam arasındaki ayrımın farkında olmalıyız.

Bir Ortodoks Rum benzer bir kanaati şöyle ifade etmiştir:

Sanırım, Ortodoks inançları ve Rum kültüründe neleri yapmamız gerektiği konusunda daha fazla bilgi sahibi olmalıyız.

Aynı kişi, Pan-Ortodoks Kilisesinin, insanların Ortodoksluğu "sadece bir kültür olarak değil bir din olarak" da benimsemelerine katkıda bulunabileceğini iddia etmiştir. Çin, Japonya ve Kore kökenli beş yazar tarafından ortaklaşa kaleme alınan *Following Jesus Without Dishonoring Your Parents* (Atalarınızı Lekelemeden İsa'nın yolundan yürümek) (Yep ve Diğerleri 1998) adlı eserde, dini, kültürden arındırma çabalarının Asya kökenli Amerikalı Protestanlar arasında yol açtığı tartışmalar gözler önüne serilmektedir.

Göçmen dini gruplarda, siyah ve beyaz ıktan Amerikalı dönmelerin bulunması da, dini, belirli bir kültürden ayırma girişimlerini teşvik etmektedir. İslam'ı seçen beyaz bir kadın özlü bir ifadeyle şunu söylemiştir:

İslam'ı öğrenmeyi, onu yaşamayı ve bir Müslüman olmayı çok arzu ediyorum. Ancak, başka bir kültür hakkında bir şeyler öğrenmeyi ve sahip

olduğum Amerikan kültürünü onunla değiştirmeyi istemiyorum. Ben sadece bu kültürün yerine İslam'ın geçmesini istiyorum.

Benzer bir şekilde, Budizmi veya Hinduizmi kültürel gelenekleri bir kenara iterek sadece bir felsefe ya da meditasyon olarak kabul eden bazı beyaz Amerikalılarla görüştük. Bu, başka tapınaklar arasında da sıkça rastladığımız bir durumdu (Numrich 1996; Prebish ve Tanaka 1999).

Harici çeşitlilik veya çağdaş çoğulculuk ise, bir dinin teolojik köklerinin araştırılmasını zorunlu kılan bir diğer ciddi sosyal baskı unsuruydu. 1965'ten sonra gelen göçmenler, çoğulculuğun kaçınılmaz bir sosyal realite olduğu ve Amerikan toplumunda bir ideoloji olarak kabul edildiği bir dönemde gelmiş oldular. Çağdaş göçmenler tipik bir şekilde büyük şehirlere ve banliyölere yerleşmiştir. Onların çoğu, başlangıçta, çoğulculuğun en görünür, en renkli ve çoğu zaman en fazla taraftar topladığı yer olan Amerikan üniversitelerine kaydolmak için gelmişti. Esasen, inançlı göçmenler, dini çoğulculuk gerçeğini kabullenmek zorunda kalmışlardı. Çoğulcu bir çevrede, sadece geleneğe yaslanan (örneğin, atalarımızın inandığı dinin izinden gitmeliyiz) diyen bir din, otoritesini, özellikle, devlet okulları ve kolejlerde okuyan gençler açısından kaybeder. Büyük ve çoğulcu bir çevrede diğer din mensuplarıyla etkileşim içerisinde olmamak neredeyse imkansızdır. Bu etkileşim, kaçınılmaz bir şekilde geleneksel yaşam tarzları ve inançlara ciddi meydan okumalar içerir. Herhangi bir dinin mutlak ve evrensel bütün hakikatleri bünyesinde topladığı iddiası, bu türden meydan okumalara verilecek yegane cevaptır. Bu tür evrensel ve mutlak iddialar sadece tek tanrılı Hıristiyanlık ve İslam dinlerinden gelmez. Budist, Hindu, Zerdüşt ve diğer din mensupları da aynı şeyi söylemektedir. Doğu dinleri genellikle tek hakikat sahibinin kendileri olduğunu ifade etmedikleri halde, inançlı göçmenler çoğunlukla dinlerinin bazı biricik inanç ve pratiklere sahip olduğu konusunda ısrarcı davranmaktadır. Ayrıca, onlar, söz konusu inanç ve pratiklerin sosyal kötülükleri ortadan kaldıracığına ve bunu başka hiçbir dinin başaramayacağına inanmaktadır.

Bununla birlikte, çoğulculuğun alelade bilgeliği, rölativizme, mutlakçıyetçiliğin reddine ya da mutlak gerçeğin ve değerlerin postmodern bir toplumda gelişeceğini söyleyenlerin aşırı tutucu iddialarına yol açar (Shibley 1996; Woodberry ve Smith 1998). Ammerman (1987), Hıristiyan fundamentalizminin, geleneğin modernlikle buluştuğu büyük banliyölerde filizlendiğine dikkat çekmiştir. Belirsiz, sürekli değişen ve çoğulcu modern dünyada yaşayan pek çok insan, kesinlik, sonsuzluk ve mutlaklığı şiddetle arzu

eder. Bu tür ihtiyaçları karşılamak için liberal teolojiler ve dini geleneği izafileştirdiği düşünülen ekümenizm, pek çok fundamentalist iddia kadar çekici görünmez (C. Smith ve Diğerleri 1998). Aynı güçler göçmen dinleri de etkisi altına almıştır. Yeniden kökenlerine dönmek amacıyla varoluşçu tecrübeler yaşayan çağdaş göçmenler, diğer Amerikalıların pek çoğundan daha fazla mutlak kesinliğe ihtiyaç duymaktadır (F. Yang 1999a).

Göçmen dinler arasında rastladığımız teolojik temellere dönme olgusunun fundamentalizm ile bazı ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Belli ki, her ikisi de dinin kaynağına inmeyi, yani, gerçek ya da hayali olarak özlenen özgün kavram ve durumlara dönmeyi istemektedir. Ancak, Marty ve Appleby'nin gözlemlerine göre, fundamentalistler modern kültürü, (seküler akıl, rölativizm ve bireycilik gibi) kendilerine yönelen bir tehdit olarak değerlendirip tepki göstermektedir. Onlar hem kilise liberalizmine hem de seküler topluma savaş açmaktadır (Shibley 1996). Bu anlamda fundamentalizm, gelenekselcilikle yakından bağlantılıdır. Ancak, göçmen dinler arasında görülen dinin temellerine yeniden inme düşüncesi, özgür veya özgürleştirici fikir ve eylemler üreterek, dinin kültürel geleneğinin ve mezhep sınırlamalarının baskısından kurtulmuş özgür bireyler yaratabilir. İşte bundan dolayı, yeniden köklere dönmeyi hedefleyen Avrupa Hıristiyan Reformu, modern sosyo ekonomik sistemin itici gücü olmuştur (Weber [1904] 1958); Mahatma Gandh, sukunet çağrısını haklı göstermek ve görüşlerini temellendirmek için çok sayıda klasik Hindu metnini kullanmıştır (Rudolph ve Rudolph 1967); ve Sri Lanka'da "Protestan Budistler", Buda'nın ilk büyük bilim adamı olduğunu öne sürmüştür (Gombrich ve Obeyesekere 1988).

Ayrıca, teolojik temellere dönüş göçmenler arasında çoğunlukla, dini ekümenizm yani, bir din içerisinde yer alan farklı ideolojik, etnik ve ulusal kimliğe mensup grupları bir araya toplama süreci olarak düşünülür. İşte bu durum, şimdi göreceğimiz sosyal kapsamlılık sürecinin teolojik zeminini oluşturmaktadır.

3. "ÖTEKİNİ" İÇİNE ALMAK İÇİN SINIRLARI GENİŞLETME

Son günlerde, çoğunlukla alt gelenekler üzerinde uygulanan özgün büyük geleneği vurgulayarak, cemaatçi yapıyı ve teolojik değişimleri gerçek-

leştirme süreci, üyelik kapsamının genişletilmesi süreciyle birlikte yürütülmektedir. Göçmen dini topluluklar tedrici bir şekilde, üyelik sisteminde yerellikten evrenselliğe geçmektedir. Bu, Birleşik Devletlerde varlığını sürdüren göçmen dinlerde gözlemlendiğimiz üçüncü değişim sürecidir.

Üyelerinin niteliğine göre dinler; evrensel din, milli din ve etnik din olarak sınıflandırılabilir. Göçmen dinlerin bu üç kategorisi de üyelik sınırlarını genişletmektedir. Budizm, Hıristiyanlık ve İslamiyet, pek çok ülkeden inananlara sahip evrensel dinlerdir. Bir evrensel dinin bağluları bütün insanlara açık olan evrensel fikirleri kabul etmelerine rağmen, "evrensellik ancak, göçmenlerin bir etnik bölgeden, etnik ve dini çoğulculuğun yaşandığı başka bir bölgeye geldiklerinde somut bir anlam kazanır" (Williams 1988: 13). Birleşik Devletlerde kozmopolit bir ortama giren Budizm ve İslamiyet, aynı dinin muhtelif alt geleneklerine mensup bireylerin yanı sıra, farklı etnik ve ulusal arka plana sahip insanları da içine almıştır. Hinduizm gibi bazı dinler, yerel adetlere göre dini pratiklerini yerine getiren birçok etnik ve bölgesel gruba ayrılmıştır. Birleşik Devletlerde Hinduizm, çeşitli Hindu geleneklerini bir araya toplayarak sınırlarını genişletmektedir (Kurien 1998; Williams 1988). Houston'da araştırmamıza katılan Hindu tapınağı gibi çok sayıda tapınağın, Hindistan'ın birçok bölgesinden üyesi vardır. Bu çoğulcu yapıyı uzlaştırmak amacıyla harekete geçen Houston tapınağı, muhtelif bölgelerden ilahları bir çatı altında toplamıştır. Böylece, tapınağa Hindistan dışından birkaç Amerikalının yanında, Hindistan'ın çeşitli eyaletlerinden insanların katılımı sağlanmıştır. Çin ve Budist tapınakları ile Müslüman camileri de, Amerika doğumlu Amerikalılar dahil, farklı etnik geçmişe sahip insanları üyeliğe kabul ederek sınırlarını genişletmiştir.

Aynı şekilde, birçok Hıristiyan göçmen kilisesi de, değişik ulusal kökenden gelen kişilere kucak açmaktadır. Örneğin, Houston'da bulunan Çin Gospel Kilisesi, köken olarak Kantonca ve Mandarince konuşan Hong Honglu ve Tayvanlı Çinlilerden oluşur. Ancak, zamanla, kapsama alanını genişletmek için aralarında Çin Ana Karası ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile Amerika doğumlu Çinliler, Vietnamlılar, Koreliler ve Avrupa kökenli Amerikalıların da bulunduğu çok sayıda insana ulaşmaya başarmıştır. Benzer bir şekilde, daha kuşatıcı olma çabası içerisinde olan Houston Arjantin Evangelist Kilisesi de, üye olmak isteyen çok sayıda Meksikalı ve Amerikalının katılımı ile yayılışını sürdürmektedir. Daha önce Aglo-Sakson olan

birkaç kilise, kendileriyle aynı ırka mensup olmayan ve sayıları gittikçe artan civar komşularını kilise çatısı altına almak için yoğun bir çaba içerisine girmiş görünmektedir. Ayrıca, üyeleri 48 ayrı milletten 59 farklı dil konuşan ve tamamına yakını Evangelist Protestan kilisesi üyesi olan, Tanrının Güneybatı Meclisi'nin yanı sıra, Houston banliyölerinden birinin ruhani papazı olan St. Catherine'in kilise cemaati, yedi farklı etnik gruba mensup "Katolik topluluk" tan oluşmaktadır.

Warner (1993), bir yerde büyük oranda ulusal, bölgesel, dilsel, dini ya da diğer gruplaşmalar olmadığı zaman, "dayanışma gruplarının daha fazla taraftar toplayabileceğini, ancak, grup ruhunun daha cılız olacağını ifade etmektedir" (s. 1062). Bununla birlikte, üyelik kapsamının geniş tutulması, dini bağlılığın mutlaka zayıflayacağı anlamına gelmez. Bu durum çoğunlukla teolojik temellere geri dönüş süreciyle birlikte gerçekleşir. Dinin aslı ya da özü olarak inandıkları şeylere riayet eden inananlar, bugün, dinlerini çok daha iyi anladıklarını iddia ediyorlar. Amerikan toplumunun sosyal ve kültürel şartlarında, bu tür kuşatıcı dini topluluklar içerisinde varlığını sürdüren bir çok göçmen, dindarlık düzeyinin yükseldiğini, inancının saflaştığını ve bunun dinin orijinal kökleri içerisindeki sahil ruhuna dönüş anlamına geldiğini öne sürmektedir.

Sosyal kapsamlılık, daha küçük etnik dinlerde ya da Williams'ın (1988) deyimiyle mezhepçi dinlerde bile görülmektedir. Örneğin, Zerdüştlük eskiden Farisi atalarının yolundan giden insanların inandığı bir etnik dindi. Zerdüştler, dinlerinden asla vazgeçmezlerdi. Zerdüşt geleneğinden olanlar, içinde doğduğu bir dinden ayrılarak başka bir dine geçen kişinin manevi olarak günahkar olduğuna ve biyolojik olarak ise, değerinin azaldığına inanırlardı. Ancak, bugün Houston Zerdüşt Birliği, büyük kesimi uluslar arası evlilik yoluyla din değiştirenlerin dine kabul edilmesi meselesini ciddi bir şekilde tartışmaktadır. Bazı Farisi olmayan çiftler ve bu tür evliliklerden dünyaya gelen çocuklar, bütünüyle Zerdüşt toplumunun bir üyesi olmak istiyorlar. Zerdüştlüğü kapsamını genişletmek isteyenler, diğer dinlerden ayrılarak Zerdüşt dinine geçmeyi talep edenlerin kabul edilmesi gerektiğini savunuyorlar. Bu durumu meşrulaştırmak için ise, Zerdüşt'ün *Gathalar*'da kayıtlı olan ve açık bir şekilde dünyanın bütün halkları arasında inancın yayılmasını isteyen ifadelerine atıfta bulunuyorlar (Rustomji 2000). Uluslar arası evliliklerin artması, Amerikan toplumunda rastlanan bir göçmen fenomeni olarak, etnik ya da mezhepçi dinleri üyelik sınırlarını genişletmeye zor-

lamaktadır. Houston'da yaklaşık 400 üyesi bulunan bir Zerdüşt topluluğu içinde, kırkı aşkın uluslar arası evlilik yapmış çift vardır. Bu nedenle, bazı gelenekçilerin muhalefetine rağmen, eğer Zerdüştlük Amerikan toplumunda varlığını sürdürmek istiyorsa, sınırlarını genişletmek zorunda kalacaktır.

Ayrıca, hemen hemen bütün göçmen dinler, Amerikalıları kendine çekmeyi başarmıştır. Sadece, Hıristiyanlık, İslamiyet ve Budizm gibi dinler değil, aynı zamanda, Sihizm, Caynizm, Zerdüştlük ve Hinduizm dinleri de, meditasyon, vejeteryanizm ya da şiddet aleyhtarlığı gibi inançları ile büyüledikleri Amerikalıları kendi saflarına katmışlardır. Batı Afrika kökenli bir din olan ve Amerika'ya Kübalı göçmenler tarafından getirilen Yoruba dini bile, Küba, Meksika, Dominik Cumhuriyeti, Porto Riko, Kolombiya, El Salvador, Panama, İtalya ve İngiltere başta olmak üzere pek çok ülkeden üyeyi bünyesinde toplamıştır. Houston'da bulunan Yoruba "evlerinin" hepsi etnik çeşitliliğe sahiptir (Ebaugh ve Curry 2000). Anlaşılan, Amerikalılar arasında din arayanların bulunması, göçmen dinlerin sınırlarını genişletmesinde önemli bir etken olmuştur. Alternatif din arayanların sayısı 1960'lı yıllardan beri hızla artmaktadır (Kosmin ve Lachman 1993).

Göçmen dinlerin. üyelerinin etnik kökenini eskisi kadar önemsemelerine yol açan ciddi itici güçlerden biri, Amerikanın belli başlı akımları arasına girmeyi istemeleridir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, [Yang ve Ebaugh (yakında yayınlanacak)] Amerikalıları, özellikle de Beyazları bünyesinde toplama (Budizm, Hinduizm, İslam v. s.) azınlık dinlerinin belirgin özelliğidir. Bu durum, diğer konulara yabancı olan dinin Amerikanvari görünümünü arttırmakta ve bu da, Amerikanlaşma sürecini hızlandırmaktadır. Budist, Hindu ve Müslüman mabetlerinde görüştüğümüz sonradan bu dinleri seçen birkaç beyaz Amerikalı daha büyük bir toplulukla bir araya geldiklerinde, ilginç bir şekilde, dinin sözcüsü olarak görevlendiriliyordu.

Geleneksel sınırların dışında kalanların sınırların içine alınmasına yol açan itici güçlerden biri de, göçmenler arasında olduğu gibi kendi ülkesinde de dini canlanmanın sağlanması amacıyla dinin yasallaştırılmasıdır. Çinli Budistlerden zaman zaman şu tür ifadeler duyarsınız: Amerikalılar bile Budist oluyor, hal böyle iken, neden biz Çinliler kendi Budist geleneğimizin kıymetini bilmiyoruz? Williams (1988), Hare Krishna'nın Hindistan'da gerçekleştirdiği bir çalışmadan şu satırları aktarmaktadır: Asyalılar sadece batılı hayranlarının dinlerini değiştirmeleri ile övünmemiş, aynı

zamanda, bu olay onların kendi dini inanç ve değerlerine olan güvenlerini arttırmış ve sonuçta durumlarını meşrulaştırmıştır.

4. DÜNYA ÇAPINDA DİNİ SİSTEMLERİN DOĞURDUĞU SONUÇLAR

Göçmen dinlerde rastladığımız, cemaatçi yapılara, teolojik temellere ve daha geniş sosyal sınırlara ulaşmayı hedefleyen hareketler, göçmen toplumların pek çoğunda görülmektedir.⁸ Kesinlikle bu değişimler, bir Amerikanlaşma olarak görülmelidir. Çünkü, onlar Birleşik Devletlerde ve Amerika koşullarında, yasal düzenlemelere, sosyal normlara ve kültürel uygulamalara cevap olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, onlar Amerikanlaşmadan daha fazla şeyi temsil etmektedir: Bu tür değişimler dünyanın başka yerlerinde de vuku bulmaktadır. Ancak, Amerikan toplumunda yaşananlar, göçmen dini topluluklara global dini sistemlerinin gücünü kullanma imkanı vermiştir.

İlk olarak, yukarıda anlatılan değişimlerin çoğu, göçmenler Birleşik Devletlere gelmeden önce de pek çok bölgede gerçekleşmekteydi (Beyer 1998; Bouma ve Singleton 2000; Gombrich ve Obeyesekere 1988; McLellan 1999; Rudolph ve Piscatori 1997). Örneğin, 1920'lerde Çinli Budistler Hıristiyan teşkilat yapısı ve sosyal refah programlarını Çin'de uygulamaya başlamışlardı. Reverend Tai-Xu (1889-1947) Budist kurumsal modernliğini ilk savunan kişiydi (Welch 1968). O, Çin'de bulunan Hıristiyan misyonerlerle diyalog kurarak, Avrupa ve Amerika'yı ziyaret etti. Hıristiyan stilini örnek alarak, Budist okullar kurdu. Mahkumlara yönelik din hizmetleri geliştirdi. Yardım programları düzenledi. Modern bilimleri tahsil etti v. s. 1960'lardan beri, teolojik temellere geri dönüş süreci ile birlikte yürütülen bu tür modernleşme çabaları, Tayvan'da tam kadro uygulanarak, Fo Kuang Shan (Buda Aydınlik Dağı) Sistemi ve Tzu Chi Hayırseverler Derneğine örnek oldu. Budistlerin bu tür yenilikleri, Amerikanlaşma veya Hıristiyanlaşma olarak değil, modern toplumun tasfiye ettiği dini yeniden yapılandırmak için modern sosyal ortamlarla uzlaştırma, yani, modernleşme olarak görmeleri dikkat çekicidir.

8 Göçmen dinlerin muazzam çeşitliliği, farklı sosyal ve kültürel geçmişleri ve Amerikan toplumunda muhtelif coğrafi ve sosyal mevkileri işgal etmeleri dolayısıyla, bazı göçmen dini gruplar, bu değişimlere direnmiş olabilirler. Ancak, biz bunun çok seyrek gerçekleştiğini düşünüyoruz.

İkinci olarak, Birleşik Devletlerde ortaya çıkan bu değişimler, modernleşme sürecini yaşayan Üçüncü Dünya ülkeleri de dahil, dünyanın muhtelif bölgelerine taşınabilir. Göçmen toplulukların maruz kaldığı dini ve kültürel dönüşümlerin, kendi ülkelerine yansıyan siyasi ve dini etkileri olmuştur (Kurien 2001). Araştırmamıza katılanlara göre, kendi ülkesinde yaşayan pek çok dini lider, modern ortamda dini değişimlerin sadece tesirli ve gerekli olduğunu anlamakla kalmamış, aynı zamanda, bu durumun dinin daha da saflaşmasına neden olduğunu fark etmiştir. Ayrıca, sosyal sınırların genişletilmesi olgusu da, üçüncü dünya ülkelerine taşınabilir. Global Pazar ekonomileri, ülke içine ve dışına kitleler halinde işçi göçlerini doğurmuştur (Sassen 1988). Bu göçler, dünyanın çeşitli yerlerinde etnik ve dini çoğulculuğa yol açmıştır. Örneğin, Hong Kong, pek çok dini topluluk üyesinin ve çocuklarının göçmen olarak yaşadığı uluslar arası bir şehir haline gelmiştir. Singapur, nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Çinli, Hindistanlı ve Malezyalıları ilaveten çok sayıda göçmen kabul etmektedir. Ayrıca, Çin'in büyük yerleşim alanlarında çalışan, gittikçe artan sayıda Güneydoğu Asyalı, Rusyalı, Avrupalı ve Amerikalı vardır. Birleşik Devletlerde olduğu gibi, çoğulcu çevre ve diğer sosyal koşullar sağlandığında, herhangi bir yerde gerçekleştirilen dini değişimler kolaylıkla dünyanın diğer bölgelerine yayılabilir. Birleşik Devletlerdeki göçmen dinler hakkında yapılan bu çalışmada görülmüştür ki, Amerika'da, her bir göçmen dini topluluk dünya çapında teşkilat merkezini kurmaktadır. Göçmen dinler, genellikle, dünyanın diğer bölgelerinde de kutsal merkezlere sahiptir. İnsanlar göç ettiğinde, dinlerinin temellerinden ya da sosyo kültürel merkezinden uzaklaşır. Ne var ki, çağdaş dünya sisteminin cazibe merkezi olan Amerika'ya gelen göçmenler, maddi servet, ileri teknoloji ve örgütsel beceri de dahil pek çok alanda zengin kaynaklara sahip olarak, dünyanın en gelişmiş toplumlarından birinde yaşarlar. Birleşik Devletlerde göçmen dini topluluklar, geldikleri ülkelere ve belki de dünyanın diğer bölgelerine tesir etmek için uygun bir pozisyona sahiptir. Örneğin, İsrail ya da Kudüs, Yahudiliğin kutsal merkezi olarak varlığını sürdürmesine rağmen, Amerika, bugün, Yahudiliğin ciddi bir teşkilat ve finans merkezi haline gelmiştir.

Yeni göçmenler arasında Zerdüştler, benzer bir örnek sergiliyordu. Şöyle ki; İran ve Hindistan'da bulunan ve deniz aşırı bir ülkeye taşınması çok zor olan kutsal Zerdüşt ateşi olmaksızın, Birleşik Devletlerin Zerdüştlüğün merkezi olması imkansızdı. Ancak, göçmen Zerdüştler ileri teknolojileri saye-

sinde, Zerdüştlüğün tartışıldığı eşi görülmemiş toplantılar düzenleyerek dünyanın her tarafındaki Zerdüşt topluluklarla bağlantı kurmalarına imkan sağlayacak bir elektronik posta ağı kurdular. Ayrıca, kurumsal ve maddi kaynaklarını seferber eden Houston Zerdüşt Topluluğu, dünyanın her tarafında yaşayan Zerdüştlerle Amerikan Zerdüştlerinin tanışıp kaynaşması umuduyla 2000 yılında Houston'da Dünya Zerdüşt Kongresini düzenledi.

Aynı şekilde pek çok Budist mezhebi ya da tarikatı da, Birleşik Devletlerde teşkilatlar kurmaya başladı. Örneğin, Tayvan kökenli Fo Kuang Shan, Los Angeles yakınlarında Hsi Lai Tapınağını kurdu. Hsi Lai Tapınağı sadece tapınağın Kuzey Amerika'daki diğer kollarının idare merkezi olarak çalışmıyordu. Aynı zamanda o, çeşitli ülkelerde yaşayan Budistlerle temasa geçerek uluslar arası Budist etkinlikleri düzenlemek için bir karargah olarak faaliyetlerde bulunacaktı. Çünkü, bu tür faaliyetlerin diplomatik yalnızlık içerisinde bulunan Tayvan gibi bir ülkeden yürütülmesi çok daha zordu.

İlginç bir şekilde, üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan bazı mezhep ya da tarikat grupları, Amerika'yı üyelerini ve nüfuzlarını arttırmabilecekleri bir yer olarak görmektedir. Çin'de faaliyet gösteren bir Hıristiyan tarikatı, Birleşik Devletleri dünyanın cennete en yakın yeri ilan etmiştir. İsa geri döndüğünde ve sonsuza kadar göğe yükseltilmeden önce, Hıristiyanlar Amerika'da toplanacaktır. Budist temalarla kurulan yeni bir Çin dini olan Falun Gong, Çin'de hızla yayılmaya devam ederken, Kuzey Amerika ve Avustralya'da yaşayan Avrupalı çocukları (Beyazlar) karşısında azınlık durumuna düştü. Falun Gong tarikatının kurucusu Li Hongzhi, ilk dini amaçlı seyahatlerini 1990'ların ortasında Amerika ve Avustralya'ya gerçekleştirerek bir süre sonra New York'a yerleşti. Avustralya ve Amerika'da yaptığı konuşmalar, taraftarları tarafından, Çin'de tarikatın yayılmasını hızlandırmak için kullanılmaktadır. Bugün Li, New York'tan gerçekleştirdiği İnternet ve telefon bağlantıları vasıtasıyla, Çin otoritelerinin baskısına meydan okuyan taraftarları üzerindeki nüfuzunu gittikçe arttırmaktadır.

Çağdaş göçmenlerin sahip olduğu somut ve soyut kaynaklar ve çoğulcu Amerikan toplumunda yaşamanın ortaya çıkardığı sosyal ve kültürel tecrübeler, dünya düzeninin cazibe merkezi olarak görülen Amerikanın nüfuzu ile birleşince, Birleşik Devletlerde yaşayan inançlı göçmenlerin, ulusal sınırların dışına taşan etkileri görülebilir. Beyer'in (1994) iddia ettiği gibi, bazı dinler kutsal merkezlerini Amerika'ya taşısalar da, Amerika onlar için bir merkez olamaz, sadece, dünya çapında çeşitli faaliyetlerini yürüttükleri

bir yer olabilir. Bu makalede tanımlanan üç süreç-cemaatçi yapıyı benimseme, teolojik temellere dönüş ve diğer insanları da içine almak için sınırları genişletme-Birleşik Devletlerde yaşayan göçmen dinlerin ayırt edici özelliğidir. Bu süreçler, göçmenlere öğretilen safiyetin sürdürülmesi girişimlerinde öncü olmak için gereken tecrübe ve kaynağı sağlamaktadır. Ayrıca, bunlar, dini sistemin teşkilatlanmasına etki ederek, mevcut kaynakların inancın yayılması amacıyla kullanılması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte, göçmen dinlerin ulusal sınırlarını aşan bağlantılarını incelemek ve Birleşik Devletlerde cereyan eden dini değişimlerin dünya çapında yol açtığı sonuçları değerlendirmek için, göçmenlerin ana vatanları ve dünyanın diğer bölgeleri hakkında yapılacak daha çok araştırmaya ihtiyacımız vardır.

BİBLİYOGRAFYA

- Alba, Richard D. ve Victor Nee. 1997. "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration". *International Migration Review* 31: 826-74.
- Alexander, June Granatir. 1987. *The Immigrant Church and Community: Pittsburg's Slovak Catholics and Lutherans, 1880-1915*. Pittsburg, PA: University of Pittsburg Press.
- Ammerman, Nancy T. 1987. *Bible Believers: Fundamentalists in The Modern World*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Badr, Hoda. 2000. "Al-Noor Mosque: Strength through Unity." ss. 193-227 *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations* içinde, editörler: H. R. Ebaugh ve J. S. Chafetz. Walnut Creek, CA: AltaMira.
- Bankston, Carl L. ve Min Zhou. 2000. "De Facto Congregationalism and Socio Economic Mobility in Loatian and Vietnamese Immigrant Communities: A Study of Religious Institutions and Economic Change." *Review of Religious Research* 41: 453-70.
- Barkan, Elliot R., Rudolph Alba Vecoli ve Richard D. Zunz. 1995. "Race, Religion and Nationality in American Society: A Model of Ethnicity-From Contact to Assimilation-Comment/Reply." *Journal of American Ethnic History* 14: 38-101.
- Basch, Linda, Nina Glick-Schiller ve Cristina Szantán Blanch. 1994. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, PA: Gordon and Breach.
- Beyer, Peter. 1994. *Religion and Globalization*. London, England: Sage.
- _____. 1998. "The Modern Emergence of Religions and a Global Social System for Religion." *International Sociology* 13: 151-72.
- Bodnar, John E. 1985. *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Bouma, Gary D. ve Andrew Singleton. 2000. "A Comparative Study of the Management of Religious Diversity: Melbourne and Hong Kong." "The Society for The Scientific Study of Religion" da sunulan tebliğ, October, Houston, TX.
- Buczek, Daniel S. 1991. "Polish-Americans and the Roman Catholic Church." ss. 39-61. *Immigrant Religious Experience* içinde, editör: George E. Pozzeta. New York: Garland. Busto, Rudy V. 1996. "Response: Asian American Religious Identities: Building Spiritual Homes on Gold Mountain." *Amerasian Journal* 22: 187-90, 195.
- Chai, Karen. 1998. "Competing for the Second Generation: English-Language Ministry in a Korean Protestant Church." ss. 295-331. *Gatherings in Diaspora: Religious Communities and the New Immigration* içinde, editörler: R. S. Warner ve J. G. Wittner. Philadelphia, PA: Temple University Press.

- Conzen, Kathleen Neils, David A. Gerber, Ewa Morawska, George E. Pozzetta ve Rudolph J. Vecoli. 1992. "The Invention of Ethnicity: A Perspective from the U. S. A." *Journal of American Ethnic History* 29: 3-41.
- Dart, John. 1997. "Poll Studies Chinese Americans, Religion." *Los Angeles Times*, July 5, p. B5.
- Dolan, Jay P. 1975. *The Immigrant Church: New York's Irish and German Catholics, 1815-1865*. Baltimore, Md and London, England: Jhon Hopkins University Press.
- _____. 1985. *The American Catholic Experience: A History from Colonial Times to the Present*. Garden City, NY: Doubleday.
- Ebaugh, Helen Rose ve Janet Saltzman Chafetz. 2000a. *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations*. Walnut Creek, CA: AltaMira.
- _____. 2000b. "Dilemmas of Language in Immigrant Congregations: The Tie That Binds or Tower of Babel?" *Review of Religious Research* 41: 432-52.
- _____. 2000c. "Structural Adaptations in Immigrant Congregations." *Sociology of Religion* 61: 135-54.
- Ebaugh, Helen Rose ve Mary Curry. 2000. "Fictive Kin as Social Capital in New Immigrant Communities." *Sociological Perspectives* 43: 189-210.
- Finke, Roger ve Rodney Stark. 1992. *The Churching of America, 1776-1990: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Finney, Henry C. 1991. "American Zen's Japan Connection: A Critical Case Study of Zen Buddhism's Diffusion to The West." *Sociological Analysis* 52: 379-96.
- Foner, Nancy, (editör) 1987. *New Immigrants in New York*. New York: Columbia University Press.
- Gans, Herbert. 1992. "Comment: Ethnic Invention and Acculturation, a Bumpy-Line Approach." *Journal of American Ethnic History* 17: 577-92.
- Glazer, Nathan. 1993. "Is Assimilation Dead?" *Annals of the American Academy of Political Science* 530: 122-36.
- Gombich, Richard ve Gananath Obeyesekere. 1988. *Buddhism Transformed: Religious Change in Sri Lanka*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Herberg, Will. 1960. *Protestant-Catholic-Jew: An Essay in American Religious Sociology*. Garden City, NY: Doubleday.
- Hirschman, Charles, Philip Kasinitz, ve Josh DeWind, ED. 1999. *The Handbook of International Migration: American Experience*. New York: Russel Sage Foundation.
- Hurh, Won Moo ve Kwang Chung Kim. 1990. "Religious Participation of Korean Immigrants in United States." *Journal for the Scientific Study of Religion* 29: 19-34.
- Huynh, Thuan. 2000. "Center for Vietnamese Buddhism: Recreating Home." *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations* içinde, editörler: H. R. Ebaugh ve J. S. Chafetz. Walnut Creek, CA: AltaMira
- Iannacone, Laurence. 1991. "The Consequences of Religious Market Structure." *Rationality and Society* 3: 156-77.
- Jacob, Simon ve Pallavi Thakur. 2000. "Jyothi Hindu Temple: One Religion, Many Practices." ss. 229-42. *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations* içinde, editörler: H. R. Ebaugh ve J. S. Chafetz. Walnut Creek, CA: AltaMira.
- Kazal, Russel A. 1995. "Revisiting Assimilation: The Rise, Fall, and Reappraisal of a Concept in American Ethnic History." *American Historical Review* 100: 437-71.
- Kearney, Michael. 1995. "The Local and The Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism." *Annual Review of Anthropology* 24: 547-65.
- Kim, Kwang Chung ve Won Moo Hurh. 1993. "Beyond Assimilation and Pluralism: Syncretic Socio-cultural Adaptation of Korean Immigrants in the U. S. A." *Ethnic and Racial Studies* 16: 696-713.
- Kivisto, Peter A. 1992. "Religion and the New Immigrants." ss. 92-107. *A Future for Religion? New Paradigms for Social Analysis* içinde, editör: W. H. Swatos Jr. Newbury Park, CA: Sage.
- Kosmin, Barry A. ve Seymour P. Lachman. 1993. *One Nation Under God: Religion in Contemporary American Society*. New York: Harmony.
- Kuric, Prema. 1998. "Becoming American by Becoming Hindu: Indian Americans Take Their Place at the Multi-Cultural Table." ss. 37-70. *Gatherings in Diaspora: Religious Communities and the New Immigration* içinde, editörler: R. S. Warner ve J. G. Wittner. Philadelphía, PA: Temple University Press.

- _____. 2001. "Religion, Ethnicity and Politics: Hindu and Muslim Indian Immigrants in the United States." *Ethnic and Racial Studies* 24: 263-93.
- Laguerra, Michael S. 1998. *Diasporic Citizenship*. New York: St. Martin's.
- Levine, Daniel. 1995. "Protestants and Catholics in Latin America: A Family Portrait." ss. 155-78. *Fundamentalisms Comprehended* içinde, editörler: M. Marty ve S. Appleby. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Maffey-Kipp, L. F. 1997. "Eastward Ho! American Religion from the Perspective of the Pacific Rim." ss. 127-48. *Retelling U. S. Religious History* içinde, editör: T. Z. Tweed. Berkeley and Los Angeles, VA: University of California Press.
- Martin, David. 1990. *Tongues of Fire: The Explosion of Protestantism in Latin America*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Marty, Martin E. ve R. Scott Appleby. 1991. "Introduction." ss. vii-xiii. *Fundamentalism Observed* içinde, editörler: M. E. Marty ve R. S. Appleby. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- McLellan, Janet. 1999. *Many Petals of the Lotus: Five Asian Buddhist Communities in Toronto*. Toronto, Canada: University of Toronto Press.
- Min, Pyong Gap. 1992. "The Structure and Social Functions of Korean Immigrant Churches in the United States." *International Migration Review* 26: 1370-94.
- Morawska, Ewa. 1990. "The Sociology and Historiography of Immigration." ss. 187-240. *Immigration Reconsidered: History, Sociology, and Politics* içinde, editör: V. Yans-McLaughlin. New York: Oxford University Press.
- Mullins, Mark R. 1987. "The Life-Cycle of Ethnic Churches in Sociological Perspective." *Japanese Journal of Religious Studies* 14: 321-34.
- Niebuhr, H. Richard. 1929. *The Social Sources of Denominationalism*. New York: Henry Holt.
- Numrich, Paul David. 1996. *Old Wisdom in the New World: Americanization in Two Immigrant Theravada Buddhist Temples*. Knoxville, TN: University of Tennessee Press.
- _____. 2000. "The Numbers question: Thoughts Prepared for Pew's Religion and the New Immigrant Research Initiative." Religious Studies Department, University of Illinois. unpublished manuscript.
- Omi, Michael ve Howard Winant. 1994. *Racial Formation in the United States: From the 1960s to the 1990s*. New York: Routledge.
- Ong, Aihwa ve Donald Nonini, eds. 1997. *Ungrounded Empires: The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism*. New York: Routledge.
- Park, Robert E. ve Herbert A. Miller. 1921. *Old World Traits Transplanted*. New York: Harper and Brothers.
- Perlman, Joel ve Roger Waldinger. 1997. "Second Generation Decline? Children of Immigrants, Past and Present-A Reconsideration." *International Migration Review* 31: 893-922.
- Portes, Alejandro ve Ruben G. Rumbaut. 1990. *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Portes, Alejandro ve Min Zhou. 1993. "The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 530: 74-96.
- Pozzetta, George E., (editör) 1991. *American Immigration and Ethnicity: A 20 Volume Series of Distinguished Essays*. Vol. 19, The Immigrant Religious Experience. New York: Garland.
- Prebish, Charles S. ve Kenneth K. Tanaka, eds. 1999. *The Faces of Buddhism in America*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Robertson, Ronald. 1995. *The Eastern Christian Churches: A Brief Survey*. Rome, Italy: Orientalia Christiana.
- Roof, Wade Clark ve William McKinney. 1987. *American Mainline Religion*. New Brunswick, NJ and London, England: Rutgers University of Chicago Press.
- Rudolph, Susanne Hoeber ve James Piscatori, (editörler) 1997. *Transnational Religion and Fading States*. Boulder, CO: Westview.
- Rumbaut, Ruben G. 1997. "Ties That Bind: Immigration and Immigrant Families in the United States." ss. 3-46 *Immigration and the Family: Research and Policy on U. S. Immigrants* içinde, editörler: A. Booth, A. C. Crouter, and N. Sclandale. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Rustomji, Yezdi. 2000. "The Zoroastrian Center: An Ancient Faith in Diaspora." ss. 243-53 *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations* içinde editörler: H. R. Ebaugh and J. S. Chafetz. Walnut Creek, CA: AltaMira.

- Sarna, Jonathan D., ed. 1998. *Minority Faiths and the American Protestant Mainstream*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Sassen, S. 1988. *The Mobility of Labor and Capital*. London, England: Cambridge University Press.
- Schiller, Nina Glick. 1999. "Transmigrants and Nation-States: Something Old and Something New in the U. S. Immigrant Experience." ss. 94-119. *The Handbook of International Migration: The American Experience* içinde, editörler: C. Hirsman, P. Kasinitz ve J. DeWind. New York: Russel Sage Foundation.
- Shibley, Mark A. 1996. *Resurgent Evangelicalism in the United States: Mapping Cultural Change Since 1970*. Columbia, SC: University of South Carolina.
- Skeldon, Ronald, (editör) 1994. *Reluctant Exiles? Migration from Hong Kong and the New Overseas Chinese, with a Foreward by Wang Gungwu*. New York: M. E. Sharpe.
- Smith, Christian. 1994. "The Spirit and Democracy: Base Communities, Protestantism and Democratization in Latin America." *Sociology of Religion* 55: 119-43.
- Smith, Christian, Michael, Emerson, S. Gallagner, P. Kennedy ve D. Sikkink. 1998. *American Evangelicals: Embattled and Thriving*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Smith, Timothy L. 1978. "Religion and Ethnicity in America." *American Historical Review* 83: 1155-85.
- Srinivas, M. N. 1966. *Social Change in Modern India*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Stark, Rodney. 1999. "Secularization: R. I. P." *Sociology of Religion* 60: 249-74.
- Stoll, David. 1990. *Is Latin America Turning Protestant?* Berkeley, CA: University of California Press.
- Thomas, William I. ve Florian Znaniecki. 1918-1920. *The Polish Peasant in Europe and America*. Urbana and Chicago, IL: University of Illinois Press.
- Taoukalas, Nikolacta. 2000. *Attitudes of First, Secand and Third Generation Greeks and Greek-Americans in Houston towards Pan-Orthodoxy in America*. Masters thesis, Department of Sociology, University of Houston, Houston, TX.
- Vara, Richard. 1998. "Western Hindu Taking Steps to Unify." *Houston Chronicle*, October 3, religion section, s. 1.
- Wallerstein, Immanuel. 1979. *The Capitalist World-Economy*. New York: Cambridge University Press.
- Warner, R. Stephen. 1993. "Work in Progress toward a New Paradigm for the Sociological Study of Religion in the United States." *American Journal of Sociology* 98: 1044-93.
- _____. 1994. "The Place of the Congregation in the American Religious Configuration." Ss. 54-99 in *American Congregations*, vol. 2. editörler: JPWind and J. W. Lewis. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- _____. 1998. "Apporoaching Religious Diversity: Barriers, Byways, and Beginnings." *Sociology of Religion* 59: 193-215.
- _____. 2000. "Religion and New (Post-1965) Immigrants: Some Principles Drawn from Field Research." *American Studies* 41: 267-86.
- Warner, R. Stephen ve Judith G. Wittner, eds. 1998. *Gatherings in Diaspora: Religious Communities and the New Immigration*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Weber, Max. [1904]1958. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. (çevirenler): T. Parsons. Reprint, New York: Scribner.
- Welch, Holmes. 1968. *The Buddhist Revival in China*. Cambridge, MA: Haward University Press.
- Williams, Raymond Brady. 1988. *Religions of Immigrants from India and Pakistan: New Threads in the American Tapestry*. New York: Cambridge University Press.
- Wind, James P. ve James W. Lewis, (editörler) 1994. *American Congregations*. 2 vols. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Woodberry, Robert D. ve Christian S. Smith. 1998. "Fundamentalism et al.: Conservative Protestants in America." *Annual Review of Sociology* 24: 25-56.
- Yang, C. K. [1961]1967. *Religion in Chinese Society: A Study of Contemporary Social Functions of Religion and Some of Their Historical Factors*. Reprint, Berkley and Los Angeles, CA: University of California Press.
- Yang, Fenggang. 1990a. *Chinese Christians in Amerca: Conversion, Assimilation, and Adhesive Identities*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- _____. 1999b. "ABC and XYZ: Religious, Ethnic and Racial Identities of the New Secand Generation-Chinsec in Christian Churches." *Amerasia Journal* 25: 89-114.
- _____. 2000. "The Hsi-Nan Chinese Buddhist Temple: Seeking to Americanize." ss. 67-

- 87 *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations* içinde, editörler: H. R. Ebaugh and J. S. Chafetz. Walnut Creek, CA: AltaMira.
- Yang, Fenggang ve Helen Rose Ebaugh. (Yakında Çıkacak.) "Religion and Ethnicity among the New Immigrants: The Impact of Majority/Minority Status in Home and Host Countries." *Journal for the Scientific Study of Religion*.
- Yep, Jeanette, Peter Cha, Susan Cho Van Riesen, Greg Jao, ve Paul Tokunaga. 1998. *Following Jesus without Dishonoring Your Parents*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
- Yoo, David. 1996. "For Those Who Have Eyes to See: Religious Sightings in Asian America." *Amerasia Journal* 22: xiii-xxii.